

VI. Infokommunikációs Szakmai Nap - A szoftver jogi védelme

A Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karának Informatikai- és Kommunikációs Jogi Kutatóintézete kiemelt feladatának tekinti tudományos konferenciák szervezését. 2005-ben immár hatodik alkalommal került megrendezésre az Infokommunikációs Szakmai Nap (korábban Informatikai Szakmai Nap), amely egy évente megrendezésre kerülő tematikus konferencia, és amelynek kifejezett célja egy-egy témakör több oldalú megvilágítása.

Az idei év témája a szoftver jogvédelme volt. A témakör aktualitását elsősorban a szabad szoftverek növekvő aránya, valamint a számítógéppel megvalósítható találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslat körüli heves vita adta.

Az aktuális fejlemények mellett azonban a konferencia során újból világossá vált, hogy a szoftverek védelmével – és általában a szerzői joggal – kapcsolatos legalapvetőbb kérdések is újra és újra vita tárgyát képezik. Ilyen alapkérdés az egyéni, eredeti jelleg szintje, a szabad felhasználási esetek köre, valamint a büntetőjogi védelem szükségessége. A legszembeütőbb problémát Faludi Gábor foglalmazta meg nagyon pontosan: „A felhasználás mindig is hárompólusú folyamat volt. A festő megfesti a képet, az aukciós ház azt kiállítja (felhasználja), a közönség meg megnézi. Vagyis a második pólushoz kapcsolódik a felhasználás (kiállítás), amihez a szerző engedélye kell. A közönség, mint műérezkelő, műélvező „közeg” nem minősül felhasználónak. A szoftvernél más a helyzet. [...] a felhasználás fogalma tömegesen kétpólusúvá válik. Elért a felhasználás a közönséghez. Ha pedig úgy ért el a felhasználás a közönséghez – lett légyen az üzleti közönség vagy magánközönség – hogy a mindennapi életében találkozik azzal, hogy szerzői jogi felhasználóvá válik, és ezért jogot sérthet, akkor ez paradigmaváltáshoz vezethet a szerzői jogban. Hogy bekövetkezik-e paradigmaváltás, azt ma még nem lehet tudni.”

Valóban tapasztalható, hogy a szerzői jogi rendelkezések nagyon széles kört, az átlagembereket érintik. Ehhez a szoftverek elterjedése mellett a technológia fejlődése – gondolok itt a fénymásolóra, kazettára, CD-re, DVD-re, legújabban a számítógépes hálózatokra és fájlmegosztó rendszerekre – általában is hozzájárult. Így mind a szabad felhasználás, mind a jogsértések (valós és potenciális) száma jóval nagyobb méreteket ölt, mint pl. 20-30 évvel ezelőtt, amikor a maihoz hasonló tömeges jogsértés technológiai alapon is lehetetlen volt. Nem lehet persze azt mondani, hogy csupán azért, mert valami lehetséges, annak szabadnak is kell lennie, de erre a jelenségre a jog-

nak mindenképpen reagálnia kell(ene), hatékony és valódi egyensúlyt teremtő megoldásokkal.

Az egyik ilyen reakció a szigorítás, a büntetőjogi védelem megteremtése volt. A büntetőjogi szankcionálás kapcsán azonban elgondolkodtató, hogy a jelenlegi szabályozással – ahogy a konferencián elhangzott – gyakorlatilag még a szerzői jogi jogszabályok sem értenek egyet. A legóvatosabb kritika szerint is legalábbis elkövetési értékhez kellene kötni a büntetőjogi felelősségre vonást, de van, aki a büntetőjogi védelem létjogosultságát is vitatja.

Mindemellett a szoftver mindennapos fogyasztási cikk lett, amely fogyasztóvédelmi, informatikai biztonsági és felelősségi kérdéseket vet fel. A szoftverek felhasználási szerződéseivel kapcsolatban szintén alapvető jelentőségű jogi problémákkal szembesülhetünk, nevezetesen azzal, hogy jelentős hányaduk – legalábbis a magyar jog szerint – ütközik a hagyományos polgári jogi elvekkel és szabályokkal.

A védelem egy másik formája, a szabadalom, Európa szerte heves viták tárgya. E viták kiváltója az Európai Közösség gyakran félreértett és érzelmi alapon kritizált, ugyanakkor jogos aggodalmakra is okot adó – végeleges formájában egyelőre nem is ismert – irányelv-tervezete. Mindemellett a vita jelentős hozadéka, hogy felszínre hozta a szoftvervédelemmel kapcsolatos alapkérdéseket, és azok újragondolására ösztönöz.

Hely hiányában sajnos nem tudjuk közölni a Szakmai Nap kerekasztal-beszélgetését, amely – A szoftverjog gyakorlata cím alatt – igazolta, hogy a dogmatikai-elméleti problémák számos gyakorlati nehézséghez is vezetnek. A vita résztvevői Dr. Dudás Ágnes ügyvédjelölt, Dr. Egry Tibor a Pécsi Városi Bíróság bírálója, Dr. Magyar Csaba egyéni ügyvéd és Dr. Ormós Zoltán, az Ormós Ügyvédi Iroda vezetője voltak.

A konferencia támogatói által nyújtott anyagi segítség lehetővé tette, hogy elkészülhessen az Infokommunikáció és jog – éppen egy éves – történetének első melléklete. Ezúton is köszönjük a Magyar Szabadalmi Hivatal, a Jogi Fórum – Első Magyar Jogi Portál és az Ormós Ügyvédi Iroda támogatását. Külön köszönet illeti a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karát, amely évek óta minden eszközzel segíti az Infokommunikációs Szakmai Nap szervezését. A konferencia szervezői szeretnének továbbá köszönetet mondani Kemény Emesének, az Intézet kutatóasszisztensének a szervezésben nyújtott nélkülözhetetlen segítségéért.

Szöke Gergely László

Tartalom

Faludi Gábor
A szoftver szerzői jogi szabályozása 2

Lendvai Zsófia
A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslat 6

Simon Dávid
Szoftverrel kapcsolatos egyes felelősségi kérdések 11

Lenk Zsuzsanna
Szoftver a versenyjogban 14

Gross Balázs
A mennyiségi szoftverlicen-szerződések rendszerében érvényesülő jogok és kötelezettségek 17

Ádám Szilveszter
A nyílt forrású licen-szek és a magyar jog 21

Contents

Gábor Faludi
The Regulation of the Copyright Protection of the Software 2

Zsófia Lendvai
The Proposal for a Directive on the Patentability of Computer-implemented Inventions 6

Dávid Simon
Liability Issues Referring to the Software 11

Zsuzsanna Lenk
Software and Competition Law 14

Balázs Gross
Rights and Duties in Software Volume Licensing Contracts 17

Szilveszter Ádám
The Open Source License and the Hungarian Law 21

FALUDI GÁBOR

A szoftver szerzői jogi szabályozása*

A szoftver jogvédelmének kialakulása Magyarországon

Az első kérdéskör a szoftver szerzői jogvédelmének kialakulása. A szoftver szerzői jogvédelme valójában a kontinentális országokban is bíró alkotta jog. Csak jóval később, a nemzetközi szerzői jog fejlődése révén lett az egyezményes szerzői jog része. A bíró alkotta jog kialakulásának az oka az, hogy már a korai időkben keletkeztek szerződésszegési jogviták a kereskedelmi felhasználók és szoftverfejlesztők között, és el kellett dönteni azt, hogy a szoftver milyen jogvédelem alatt áll. Ekkor még a szerzői jogi törvények a szoftvert nem nevesítették.

Magyarországon 1972-ben a Fővárosi Bíróság egy szerződésszegési ügyben hozott döntésében megállapította, hogy – figyelemmel arra, hogy a szerzői jogi védelem köre nem zárt, vagyis az irodalmi, művészeti, tudományos alkotásokat nem sorolja fel a szerzői jogi törvény – egy eddig nem ismert típusú alkotás is irodalmi vagy tudományos műként minősülhet, azaz a szoftver állhat szerzői jogvédelem alatt.

Van egy publikált döntés 1984-ből is, a jogvita a moszkvai olimpiára szállított eredményjelző rendszer szoftverjével volt kapcsolatos. Az érdekesség az, hogy ekkor még egy analóg, kis lámpácskákból álló eredményjelző táblát vezérelt a szoftver. A szoftver alkotói munkaviszonyban álló szerzők voltak, és a munkáltató a moszkvai olimpia után eladta ugyanezt az eredményjelző rendszert egy Tbilisiben rendezett versenyre. A kérdés az volt, hogy az eladott rendszer azonos-e a munkavállalók által fejlesztett rendszerrel, vagy sem. A bíróság megállapította, hogy a munkáltató által végrehajtott változások nem érintették az eredeti

rendszerfelépítést, rendszerlogikát és a szoftver fájlstruktúráját, így nem minősül átdolgozásnak az a változtatás, amit a munkáltató végrehajtott. A munkavállaló szerzőknek ezért járt jogdíj, hiszen új felhasználási szerződést kötött a munkáltató a szolgálati műre. Külön érdekessége ennek az esetnek, hogy a Fővárosi Bíróság határozata és a Legfelsőbb Bíróság jogerős döntése között lépett hatályba a régi magyar szerzői jogi törvény módosítása, amely nevesítette a szoftvert az oltalmi tárgyak között. A döntés tehát még kifejezett jogszabályi rendelkezés nélkül született. Mindazonáltal már akkor nyilvánvaló volt, hogy nem elég a bíró alkotta jog, hanem előbb-utóbb jogi normában is nevesíteni kell védett oltalmi tárgyként a szoftvert.

A régi szerzői jogi törvény a szoftvert három helyen, három vonatkozásban említette. Egyrészt műfajtaként, mint számítógépi programalkotás és hozzá tartozó dokumentáció. Másrészt az átdolgozási jog nevesített esetének ismerte el az egyik programnyelvről a másik programnyelvre átírást. Harmadszor pedig a munkaviszonyban alkotott szoftver szerzőinek a díjazását eltérően alakította az egyéb szerzők díjazásától. Tulajdonképpen nem is az az érdekes, hogy mi volt benne a régi törvényben, inkább az, hogy mi hiányzott belőle. Nem rendelkezett a régi szerzői jogi törvény a szoftver felhasználásának sajátosságairól. Nem szólt továbbá arról sem, hogy milyen szabad felhasználások kapcsolódnak a szoftverhez, vagy melyek azok a felhasználások, amelyek nem tilthatók meg a szerződéssel rendelkező felhasználóknak. Végül arról sem szólt a régi jogszabály, hogy a felhasználási szerződésnek vannak-e sajátos szabályai szoftverfelhasználás esetén. Ez utóbbi kérdésnél megjegyzendő, hogy 1983-ban ez nem volt nagyon éles kérdés, tekintettel arra, hogy a szoftverek elektronikus úton

történi felhasználási engedélyezése akkoriban még gyakorlatilag nem létezett. Összességében azonban megállapítható, hogy a szoftver szerzői jogvédelmének szabályozása sporadikus volt a régi szerzői jogi törvényben.

A szoftver nemzetközi szerzői jogi védelme

Ahogy haladunk előre a szoftvervédelem történetében, egyre több nemzeti jogszabály vezetett be a szoftver nevesített védelmét. Tették ezt azért, mert létezett egy kellően rugalmas multilaterális jogegységesítő háttér: a Berni Unió Egyezmény (BUE), amire építhették a nemzeti szabályokat. Nemzetközi háttérrel pedig azért kellett keresni a nemzeti szabályoknak, mert védelmi hálót a szerzői jogban (iparjogvédelemben is egyébiránt) csak egyezménnyel lehet szőni. Külföldi jogosult védelmét ugyanis csak a szerződéssel lehet megteremteni, különben minden külföldi jogosult a nemzetközi magánjogi kollíziós szabályok esetlegességének lenne kitéve.

A Berni Unió Egyezmény akként kínál kiindulópontot a nemzeti jogszabályok számára, hogy tartalmazza azt, hogy az Egyezmény védi az irodalom minden alkotását, tekintet nélkül arra, hogy a művet hogyan hozzák létre vagy milyen formában válik hozzáférhetővé, tehát bármilyen írásművet védhetőnek tart az Egyezmény. Ha bármilyen írásmű a védelem tárgya lehet, akkor a nyomtatott vagy nem nyomtatott formától el lehet tekinteni, így a szoftvert (mind a programot, mind a kísérő dokumentációt) lehet sajátos irodalmi műnek, és ekként védelmi tárgynak tekinteni. Erre épült föl a nemzeti jogok védelmi rendszere. Miközben a hetvenes évek elejétől a nyolcvanas évek közepéig kiépült ez a rendszer, elméleti viták folytak arról, hogy jó helye van-e egyáltalán

a szoftvernek a szerzői jogban, vagy más oltalmi forma alkalmasabb lenne a védelemre.

Mindenekelőtt világossá vált ezekben a tudományos vitákban, hogy élesen meg kell különböztetni a szoftvert és a számítógépi programot. A szoftver olyan összetett teljesítménynek tekinthető, ami egymással összefüggő programokból, protokollokból, eljárásokból, szabályokból és dokumentációkból áll, ami vagy számítógépet működtet (operációs rendszer), vagy pedig számítógép működésével összefüggésben valamilyen feladatot old meg. A szoftver tehát funkcionális mű, eltérően a szerző jog által tipikusan védett esztétikai alkotásoktól. Ugyanakkor az is a vita hozadéka, hogy a számítógépi program jóval szűkebb, mint a szoftver. A programra törvényi definíciók is léteznek, eszerint a számítógépi program megállapításoknak és utasításoknak a sorozata, amelyek számítógépi működtetés útján tudnak feladatot megoldani (vagyis szoftver mínusz dokumentáció). Minél bonyolultabb egy számítógépi program, annál inkább szükséges, hogy ahhoz kísérő dokumentáció is rendelkezésre álljon. A szerzői jogi védelem tárgya részben a program, ha az szellemi alkotásnak tekinthető (erre még visszatérek), részben pedig – akár önállóan is – a kísérő dokumentáció. Ez volt az első tanulsága ennek a tizenöt évig tartó elméleti vitának.

A másik eredmény az volt, hogy megvizsgálták, hogy nem lenne-e alkalmasabb más jellegű oltalom, mint a szerzői jogi védelem, így felvetődött a szabadalmi oltalom lehetősége is. Megállapították, hogy a szabadalmi oltalom a szoftver védelmére alkalmatlan, legfeljebb a számítógépi program részesülhet szabadalmi oltalomban, de csak akkor, ha van benne olyan műszaki megoldás, amely megfelel a szabadalmaztatás követelményeinek. Ez a korai korszakban a hardverrel, a

* A szerző az ELTE ÁJK egyetemi docense és az ARTISJUS jogi igazgatója.

számítógéppel együttes védelmet tett csak lehetővé, később pedig akkor ismerték el a számítógépi program vagy programrész szabadalmi oltalmát, hogyha a programrész megoldása olyan műszaki hozzájárulást jelentett, amely meghaladja a gép és a program szükséges együttműködését. Látható tehát, hogy már a korai időkben sem volt idegen a szellemi tulajdonjogtól, hogy meghatározott feltételekkel a számítógépi program szabadalmi oltalmát elismerje.

Fölvetődött a vitákban a védjegyoltalom is, de az nyilvánvaló volt, hogy ez csak a szoftverfejlesztő és a szoftver összekapcsolását szolgálhatja, azaz csak a szokásos védjegyfunkciókkal bírhat, de alapvetően nem alkalmas kizárólagos jogok biztosítására a program, illetve a szoftver formába öntött tartalmára nézve.

Figyelmet érdemel még a *sui generis* oltalom. Komoly irodalma van annak, hogy a szoftver védelmére alkalmatlan a szerzői jog, helyette egy *sui generis* oltalmat kellett volna bevezetni. A következő megfontolások látszottak emellett szólni abban az időben. Leválasztható a szoftverből a dokumentáció védelme, amely irodalmi műként szerzői jogi védelem alatt állhatna, a program pedig *sui generis* oltalomban részesülhetne azzal a korlátozással, hogy a védelemből ki van zárva a programlogika, az algoritmus. A másik elem a kötelező lajstromozás lett volna (hasonlóan az iparjogvédelmi oltalmakhoz), ami a szerzőségi viták eldöntését könnyítette volna meg. Harmadszor, nem biztosítottak volna személyhez fűződő jogokat a program alkotóinak, mivel a programfelhasználás során a személyhez fűződő jogok gyakorlása amúgy is nehézkes. Negyedszer, rövid védelmi időt kívántak volna bevezetni, valahol 5 és 25 év között, és széleskörű törvényi engedélyekkel korlátozták volna ezt a – szerzői jognál amúgy is szűkebb – kizárólagos jogot.

Számos indok szólt azonban a *sui generis* oltalommal szemben is. Mindenekelőtt nincs mögötte nemzetközi háló, ezért eshetőleges lett volna a védelem, azaz egyes államok bevezetik, mások nem. A védelmi idő rövidítésének sincs túl

sok értelme, mert ha egy művet nem használnak fel hosszú ideig, akkor a védelmi idő kihasználatlan marad, ha pedig egy mű érdemes arra, hogy sokáig felhasználják, akkor a hosszú védelmi idő indokolt. Tehát ilyenformán a rövid/hosszú védelmi idő vitája eléggé terméketlen. A legkomolyabb kifogás az volt a *sui generis* védelemmel szemben, hogy nem lehetett tudni, hogy mihez köti az oltalmat: újdonsághoz (iparjogvédelem) vagy egyéni, eredeti jelleghez (szerzői jog). Ma már ez a probléma nem merülne fel, mert létezik egy olyan oltalmi forma (formatervezési minta), amelyik egyesíti a szabadalmi újdonság és a szerzői jogi egyéni, eredeti jelleg oltalmi kritériumait.

Szó esett a versenyjogi védelemről is, és kitűnt, hogy az nem alkalmas a szoftver védelmére. Ennek a fő oka az, hogy nem biztosít abszolút jogot, csak a versenytárs elleni fellépést tesz lehetővé.

A vitának az lett az eredménye, hogy 1985-ben összeült a Szellemi Tulajdon Világszervezetében (*World Intellectual Property Organization*, WIPO) egy széleskörű szakértői értekezlet, amely úgy foglalt állást, hogy a szoftvert a szerzői jog tudja a legalkalmasabban védeni, formamentesen, tehát lajstromozás nélkül, belesimulva a nemzetközi egyezményes háttérbe. Csaknem 15 éves bírói gyakorlat is bizonyította, hogy a szerzői jog mindenütt alkalmas a szoftver védelmére. Azt is megállapította a szakértői értekezlet, hogy a szoftver szerzői jogvédelme sajátos, ezért fontos, hogy a nemzeti jogalkotók sajátos, szoftverhez illő szerzői jogi rendelkezéseket alkossanak.

Miután a WIPO a szerzői jogi védelemnek zöld utat adott, bekövetkezett a szoftvervédelem teljes nemzetközi elfogadása. A TRIPS-egyezmény (*Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*) kifejezetten rendelkezik a számítógépi program védelméről, kimondja ugyanis, hogy azt a BUE szerint irodalmi műként kell védeni, bármely formában jelenjen is meg, azaz akár forráskódban, akár tárgyi kódban. A TRIPS a kísérő dokumentációról nem rendelkezik, hiszen nem vitás, hogy az amúgy is irodalmi mű. A WIPO-ban eközben elindult a BUE

felülvizsgálata, aminek eredménye végül külön egyezmény – a Szerzői Jogi Szerződés – lett 1996-ban, amely szorosan követve a TRIPS-et kimondja, hogy a számítógépi programok irodalmi műként védendők a Berni Unió szerint, akármilyen módon hozzák is létre őket vagy bármilyen formában fejeződjenek is ki.

A szoftver szerzői jogi védelme az Európai Unióban

Miközben nemzetközi szinten folyt a vita, az Európai Unió megelőzte a nemzetközi jogfejlődést. Az Európai Unió már régen „halászik” olyan szerzői jogi területeken, ahol a multilaterális egyezmények védelmi szintjét meghaladó védelmet tud a tagállamokban biztosítani. Így aztán 1991-ben megszületett egy európai „szerzői jogi kódex” a szoftver védelméről. Azért nevezem a Szoftver Irányelvet kódexnek, hogy érzékeltessem, hogy az a szerzői jogi szabályozás minden fontos csomópontjáról rendelkezik, ellentétben a nemzetközi egyezmények sporadikus szabályaival. Ezt bizonyítandó, felsorolom a tárgyköröket, amiket az uniós Irányelv érint. Egyrészt foglalkozik a mű fogalommal, sokkal lényegesebb azonban az, hogy kimondja azt is, hogy a program akkor védett, ha a szerző saját szellemi alkotása, azaz akkor, ha nem szolgai másolás eredménye. Tehát egészen alacsony szint elegendő ahhoz, hogy egy számítógépi programot szerzői műként védelemben lehessen részesíteni. Azt is kimondja a Szoftver Irányelv, hogy semmilyen más követelmény (pl. esztétikai) a szoftverrel, illetve a programmal szemben nem támasztható.

Rendelkezik a szerzőségről is, megállapítván, hogy csak természetes személy lehet szoftver alkotója. Kijelenti azonban azt is, hogy a szerzői jogosultság az alkotói minőségtől elválhat, vagyis a vagyoni jogok átruházhatók szoftver esetében, függetlenül attól, hogy milyen szerzői jogi rezsimról (*copyright* vagy *authors' right*) van szó.

Az Irányelv legfontosabb eredménye az, hogy megpróbálja meghatározni azokat a kizárólagos jogokat, ame-

lyek a szoftver szerzői jogosultját megilletik. Két kizárólagos jogot állapít meg: az egyik a többszörözés, ami a szoftver futtatását, képernyőn megjelenítését, betáplálását és más egyéb olyan cselekményeket is magában foglal, ami ténylegesen szükséges a szoftver használatához. A másik a szoftver bármely módon és formában való terjesztése, így beleérthető az anyagi és a nem anyagi úton történő terjesztés is. Kivételekről is rendelkezik az Irányelv, ezek a kivételek azonban nem szabad felhasználások a szó szerzői jogi értelmében. Nincsen olyan szabad felhasználás, amit szoftverjoggal szemben lehetne gyakorolni, csak olyan felhasználási jogok léteznek, amit a szoftver jogszerű felhasználója ellenkező szerződési kikötéssel szemben is gyakorolhat. Csak azt illetik meg tehát az ilyen jogok, akinek egyébként engedélye van a szoftver felhasználására. Ezek a felhasználások, amik egyébiránt a kizárólagos jog korlátai, úgy jelennek meg, mint olyan kogens rendelkezések, amelyekkel szemben felhasználási szerződések érvényesen nem rendelkezhetnek. De csak a szerződéssel rendelkező felhasználót illetik meg ezek a szabadságok.

Rendelkezik az Irányelv a jogkimerülésről (mégpedig a közösségi jogkimerülésről) és a védelmi időről, továbbá tartalmaz egy szankciórendszert is, ennél fogva meg kell állapítani, hogy ez a „kódex” – eltekintve a szerződési szabályoktól – szinte minden lényeges kérdéssről szól és önmagában zártnak tekinthető.

Ugyanakkor az Európai Unió szerzői jogának a tervezett felülvizsgálata során mégis találtak hézagokat, amelyeket – elsősorban az elektronikus úton történő szoftverfelhasználás megjelenése miatt – be lehet tölteni.

A hazai jog egyébként okosan ültette át az Irányelvet. A szoftver fogalmát a mű fogalomnál, a jogszerű szoftver felhasználót megillető jogokat (más szóval a szoftver jogosult kizárólagos jogainak sajátos korlátait) a szoftver-szerződésre vonatkozó részben, a szabad felhasználás tilalmára vonatkozó szabályokat pedig a szoftverre vonatkozó „különös részi” fejezetben helyezte el. A vagyoni jogokat „betáplálta” a vagyoni jogok általános rendszerébe, végül a hatá-

sos műszaki intézkedés védelmére vonatkozó eltéréseket a jogsértési szankciórendszer keretei között szabályozza a törvény. Egy következetlenség lehető csak fel: egyes szabad felhasználási tilalmakat (pl. magáncélú másolás tilalma) nem a szoftverről szóló fejezet, hanem az adott szabad felhasználási tényállás tartalmaz.

Nyitott kérdések a szoftver szerzői jogvédelmével kapcsolatban

Annak ellenére, hogy a szoftver szerzői jogi szabályozása leülepedtnek és rendezettnek látszik, számos nyitott kérdés van.

A legfontosabb, amit a szoftver szerzői jogvédelme felvet, a felhasználás fogalma. A szerzői jogvédelem legfontosabb beszámítási pontja a felhasználás. A felhasználás mindig is hárompólusú folyamat volt. A festő megfesti a képet, az aukciós ház azt kiállítja (felhasználja), a közönség meg megnézi. Vagyis a második pólushoz kapcsolódik a felhasználás (kiállítás), amihez a szerző engedélye kell. Ugyanezt a sémát más környezetben is elhelyezhetjük: színpadi szerző – színház – közönség. A közönség, mint műérzékelő, műélvező „közeg” nem minősül felhasználónak.

A szoftvernél más a helyzet. Ahhoz, hogy a szoftvert – akár a számítógépi programot, akár az ahhoz „csatolt” dokumentációt („súgó”) – érzékeljük, a programot futtatni (többszörözni) kell. Vagyis a számítógépi program érzékelése és a számítógépi program szerzői jogi felhasználása összecsúszik. Ebből pedig az következik, hogy a felhasználás fogalma tömegesen kétpólusúvá válik. Elért a felhasználás a közönséghez. Ha pedig úgy ért el a felhasználás a közönséghez – lett légyen az üzleti közönség vagy magánközönség – hogy a mindennapi életében találkozik azzal, hogy szerzői jogi felhasználóvá vált, és ezért jogot sérthet, akkor ez paradigmaváltáshoz vezethet a szerzői jogban. Hogy bekövetkezik-e paradigmaváltás, azt ma még nem lehet tudni. Az azonban leszögezhető, hogy a szoftver „befogadása” a

szerzői jogba, vagyis általánosabban a technika ez irányú fejlődése az oka annak, hogy a szerzői jognak ma egészen más a jelentősége és a megítélése, mint például húsz évvel ezelőtt.

A szoftver befogadásának közvetlen hatásait a szerzői jog – mint ezt próbáltam bemutatni – még kezelte. Mi legyen azonban a sorsa a szoftverrel (programmal) „szállított”, cserélt más, szerzői jogi védelem alatt álló tartalom felhasználásának? A szoftver ugyanis funkcionális mű. Az internet világában alkalmas lehet például P2P fájlcsere támogatására vagy végrehajtására is.

Egy jó példa erre a híres Grokster-eset, ami most folyik az Egyesült Államokban. Az ügy lényege az, hogy fájlcsere támogató szoftverek előállítói ellen szerzői jogosultak pert indítottak azon a címen, hogy a szoftverek előállítói az amerikai szerzői jog szerint közvetett jogbitorlást követtek el, tehát másodlagosan felelnek a fájlcsere-alkotók által elkövetett (elkövethető?) szerzői jogsértésekért. Az ügy jelenleg a Legfelsőbb Bíróság előtt van, nincs még eldöntve, és a bírák egyelőre egyáltalán nincsenek megelégedve a felek előadásaival.¹

A szoftverfelhasználás kétpólusú minősége tehát magával hozhatja azt is, hogy a szoftver által „szállított” művek tekintetében is a felhasználás kétpólusúvá válik. Ehhez az is hozzájárul, hogy a fájlcsere-alkotó személy esetében a mű rögzítése, tárolása önmagában számos jogrendszerben – így nálunk is – szabad, magáncélú másolás, nem így azonban az USA-ban. Az ettől eltérő kérdés, hogy a fájlcsere felajánlás már nyilvánossághoz közvetítésnek, tehát engedélyhez kötött felhasználásnak minősül. Ha szoftver támogatásával lehetővé válik, hogy a zeneművet, filmet, irodalmi művet, stb. a közönség egy tagja a közönség egy másik tagjától „hazavigye”, akkor ebből az következik, hogy az egész szerzői jognak lesz (van?) egy dimenziója, ahol kétpólusúvá vált a felhasználás. Emiatt érthető, hogy egészen más társadalmi megítélés alá esik most a szerzői jogi kizárólagosság, mint 20-25 évvel ezelőtt.

Nem tudom, hogy a fájlcsere-alkotó rendszerrel kapcsolatban mi lesz a

döntés, de az Egyesült Királyságban a szolgáltatókat a fájlcsere-alkotók adatainak kiadására kötelezte egy bíróság², Japánban pedig a Tokiói Felsőbíróság jogerősen eltiltotta a „File Rogue” nevű fájlcsere-alkotó szolgáltatás nyújtóját a további jogsértéstől.³

A szoftver jogvédelmével kapcsolatban továbbra is nyitott kérdés az alkotás szintje. Említettem, hogy a közösségi jog az alkotás szintjét, az egyéni, eredeti jellegét a „nem másolt” ismérvhez köti. Az egyéni, eredeti jelleg örök probléma minden szerzői jogban. Az Európai Unió is fontolgatja e kérdésben a jogegységesítés szükségességét.⁴ Nézzünk példaként két esetet. Magyarországon 1991-ben a Legfelsőbb Bíróságnak egy átdolgozással kapcsolatban kellett döntenie. Az ügy tárgya az volt, hogy egy fordítóprogram – amely egyik programnyelvről egy másikra fordít – meghatározott hardverhez való adaptálása a szoftver átdolgozása-e, azaz az egyéni, eredeti jellegét eléri-e az a tevékenység, amellyel adaptálták a programot a felhasználás hardver rendszeréhez. A Legfelsőbb Bíróság azt állapította meg, hogy a programlogikát, a programstruktúrát, a fájlrendszert és a felépítést nem érintette a változás, ezért az az átdolgozás szintjét nem éri el⁵. Más szóval a Legfelsőbb Bíróság nem ismerte el az átdolgozó szerzői jogát.

A másik egy modernebb eset. 2004 telén a Szerzői Jogi Szakértő Testület a számítógépen használt font-ok, vagyis a karakterkészlet szerzői jogvédelmével foglalkozott. A Szakértő Testület megállapította, hogy ezeknek a fontoknak (tulajdonképpen azonos elvek szerint felépített betűkészletről van szó, amit a számítógépen használunk) kétféle szerzői jogvédelme lehet. A font rajzolata kiadhat egy grafikai művet, ha a font képe, rajzolata egyéni, eredeti jellegű. Ez ritkán fordul elő, mivel a hagyományosan nyomdászatban is alkalmazott betűtípusoknak a számítógépes generálásáról van szó, így grafikai művek ritkán lehetnek. Az igazán érdekes azonban az, hogy a szakvélemény elkészítése során kiderült, hogy szemmel látható különbségeket fel nem mutató fontok

különböző számítógépi programokkal generálhatók. Miközben tehát a font képe, megjelenése azonos, a fontot generáló számítógépi programok felmutathatnak egyéni, eredeti jelleget. Lehetséges tehát az, hogy két, egymástól független (azaz nem jogsértő) számítógépi program azonos képernyő-megjelenítéssel jár. A Szakértő Testület azt állapította meg, hogy a „fontfájl”, mint szoftver szerzői jogi védelméhez szükséges egyéni, eredeti jelleg abból adódik, hogy a grafikus betűkép leképezésekor a fontszerkesztő programot használó szerkesztő (a fontszerkesztő program bárki számára hozzáférhető program lehet) maga választja meg, hogy a font, mint grafikus megjelenítés, körvonal pontjaiból melyeket használja fel a digitális leképezést meghatározó alappontoként⁶. Más szóval ez annyit jelent, hogy az is elég az egyéni, eredeti jelleghez, hogy különböző helyről kiindulva, különbözőképpen képeződik le ugyanaz a betű, tehát nagyon alacsony az a szint, amelyet a szerzői jog megkövetel a szoftver szerzői jogi védelméhez.

A következő nyitott kérdés a felhasználási szerződés elemeivel és alakosságával kapcsolatos. Ma már több szerzői jogi törvény – köztük a magyar is – kivételt enged a felhasználási szerződés alakosságai alól a dobozott szoftver értékesítése esetén. Persze e körben is kell felhasználási szerződést kötni, de az írásbeli alak nem kötelező. Nincsenek azonban sajátos szabályok az elektronikus úton tett felhasználási szerződési nyilatkozatokra, márpedig a szoftver felhasználási szerződés ma már majdhogynem tipikusan elektronikus úton jön létre. Ma a magyar jog alapján ezek a szerződések alaki okból semmisnek minősülnek. A Ptk 237. § (2) bekezdése alapján – ha a felhasználó a felhasználást már megkezdte – az érvénytelenség nem okoz túl nagy gondot, a bíróság hatályossá nyilvánítja a szerződést, és ha díjhoz kötött a felhasználás, a felek elszámolnak, ha pedig az ingyenes (pl. free, OSS⁷) világban kötik a szerződést, akkor még elszámolni se kell. Ugyanakkor ezen a már-már tömeges élethelyzeten segíteni kell.

A segítséget nyújthatja a technika és a jog is. A technika segíthet úgy,

hogya az elektronikus úton ráutaló magatartással tett nyilatkozatokhoz – például klikkeléshez, mobil telefon billentyű megnyomásához – előzőleg azonosítókat rendelnek a szerződéskötés során. Ha ilyen azonosítók alkalmazásában a felek (ma még írásban) megállapodnak, akkor a ráutaló magatartással tett nyilatkozat a nyilatkozó személyéhez köthető, ezért se létezési, se komoly érvénytelenségi probléma az ügyben nem merül föl, feltéve, hogy a szerződésszerű teljesítés képes orvosolni az alaki hibát. Azonkívül segíteni lehet a problémán úgy is, hogy az elektronikus aláíráshoz hasonlóan az azzal azonos értékűnek minősíthető azonosítás – mint a nyilatkozó személyének meghatározására alkalmas módszer – bekerül az új Ptk-ba, az elektronikus szerződéskötés szabályai közé. Ha az új Ptk az írásbelivel egyenlőnek tudja majd tekinteni azokat az eseteket, amikor nincs kétség afelől, hogy ki tette a maradandó eszközzel tett nyilatkozatot, akkor elhárul minden nehézség az elektronikus szerződéskötés elől.

Végezetül a szoftver jogvédelmének legnyitottabb kérdése következik, azaz mit is véd a szerzői jog: a formát és/vagy a tartalmat, vagyis a programot a megjelenési formájában, vagy a program belső logikáját. Ezt a kérdést részben megválaszolja a közösségi szoft-

verjog részét és újdonságát jelentő dekompilációs⁸ jog a szerzői jogosult és a jogszerű felhasználó viszonyában. Fölvetődhet azonban a kérdés a szerzői jogsértés körében is. Erre talán a legjobb példa egy 2004-es, angliai bíróság által eldöntött eset: a Navitaire-EasyJet ügy.⁹ Az EasyJet egy légitársaság, a Navitaire egy szoftverfejlesztő cég, amely a légitársaság helyfoglalási rendszerét fejlesztette. A légitársaságnál helyet foglalni csak e rendszerben lehet. Egy ideig az EasyJet szerződés alapján felhasználta a Navitaire rendszerét, amelyhez a Navitaire támogatást (support) is adott, valamint folyamatosan frissítette a programot. Az EasyJet azonban egy idő után drágának találta a szolgáltatást, és megszüntette a felhasználási szerződést a Navitaire-rel, majd saját helyfoglalási rendszert fejlesztett. Az ügy fontos elemei a következők:

1. Az EasyJet soha nem ismerte meg a Navitaire forráskódját, (a forráskód képezi a műpéldányt a szoftvervédelemben, ez soha nem volt az EasyJet birtokában),¹⁰ hanem saját forráskódot fejlesztett.

2. Az EasyJet programjának a fájlstruktúrája gyökeresen különbözik a Navitaire programjának a fájlstruktúrájától.

3. Az EasyJet programja ugyanazokat a parancsokat használja, mint a Navitaire programja. Ha például

azt akarja az ember megtudni, hogy van-e hely valamelyik légijáraton, akkor az „A” betűt kell megnyomni, ami az *availability* szót jelenti.

4. A képernyő ugyanolyan képet ad, mint a Navitaire-nél, annak érdekében, hogy a vevő, aki már vásárolt jegyet az Interneten, ne idegen képernyővel találkozzon.

5. Az ikonok nagy része hasonló, kis része azonos a Navitaire ikonjaival.

A bíró végül bölcs döntést hozott, és kimondta, hogy az üzleti logikát a szerzői jog nem védi. Ezért az az EasyJet program, ami ugyanazon lépések során engedi meg a helyfoglalást a vevőnek, mint amilyen lépések során a Navitaire program engedte meg, nem sérti a felperes szerzői jogát, hiszen ezt az algoritmust – csakúgy, mint egy regény cselekményét – a szerzői jog nem védi. Mivel a forráskód és a fájlstruktúra különbözik, ezért jogsértésről szó nem eshet. A képernyőnek az arculata lehetne grafikai mű, de ebben az esetben a felperesi képernyő nem mutat ilyen vonásokat nincs ugyanis egyéni, eredeti jellege, az arculat a funkcióból adódik. Az ikonok hasonlósága szerzői jogi igényt nem keletkeztet, azért mert az eredeti ikonok sem szerzői művek, képük szintén a funkciójukból adódik. Az azonos betűjelek megint csak nem minősíthetők irodalmi műnek, hiszen az „A” betűt, sem mint

betűt, sem mint az „*availability*” szimbólumát nem lehet lefoglalni, így az sem jelent jogsértést, hogy az EasyJet ugyanazokat a betűket alkalmazza. Csak az azonos, szerzői jogi védelem alá eső ikonokat kellett az alperesi programból eltávolítani, mert az ikon használata szolgálja utánpótlást jelentett. Szerintem kitűnő döntés, és messzire mutat.

A szerzői jog belső – részben fogalmi, részben a szabad felhasználásokban, részben pedig a jogszerű felhasználókat illető jogok kötelező meghatározásában kifejezésre jutó – korlátozása a modern bírói gyakorlatban rugalmasan alakítja ezt a sokat kárhozott jogvédelmet. Egyáltalán nem helyes az a feltételezés, hogy a szoftver szerzői jogvédelme eleve valami üldözendő monopóliumot jelent. Ha a szoftverhez fűződő kizárólagos jogot képesek a bíróságok ilyen rugalmasan értékelni, mint ahogy ezt a példa mutatta, akkor legalábbis annyit méltányos megállapítani, hogy a szerzői jog távolról sem olyan merev, mint ahogy ezt mélyebb vizsgálat nélkül sokan gondolják. Ezt a szempontot (már mint a sokoldalú, differenciált belső korlátozást) sok esetben figyelmen kívül hagyják, amikor a szerzői jogot kívülről (pl. alkotmányjogi, versenyjogi, fogyasztóvédelmi indokokkal) korlátozó bírói határozatok születnek.

Köszönöm a figyelmet!

Jegyzetek

* A VI. Infokommunikációs Szakmai Napon elhangzott előadás szerkesztett változata. Lejegyezte Kemény Emese.

¹ Supreme Court Judges are strongly critical of both petitioners and respondents at Grokster hearings, Music @ Copyright, Informa, No. 295., April 13, 2005, p.5. www.sg.hu, 2005. 04.21.

² JASRAC közös jogkezelő társaság közleménye, intl@pop02.jasrac.or.jp, 2005. április 18.

³ SEC(2004) 995, COMMISSION STAFF WORKING PAPER on the review of the EC legal framework in the field of copyright and related rights, 19.7.2004

⁵ BH 1991. 145.

⁶ SzjSzT 20/04, 38/04-es ügyek.

⁷ Open Source Software

⁸ Szjt. 60.§

⁹ EIPR, 2004. 11. news Section, N-192, Copyright World February, 2005, 22.

¹⁰ V.ö. BH 1992.389.

LENDVAI ZSÓFIA

A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslat

1. Bevezetés

Az Európai Bizottság 2000. októberben felmérést kezdeményezett szoftver-releváns szabadalmak kérdéskörében. Okot erre a felmérésre az a félelem adott, miszerint a közösségi szintű egységes jogi szabályozás hiánya a versenyképességet és a gazdasági növekedést az Európai Unión belül fékezi. A felmérés és a hatástanulmány alapján kidolgozott irányelvjavaslat az EU eddigi történetében nem ismert nyilvános ellenállást váltott ki.

Az irányelv célja az lenne, hogy a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatósága ugyanúgy, mint a technológia más területén a szabadalom általában, ösztönözze a fejlesztést azáltal, hogy a jogtulajdonosnak kielégítő védelmet biztosít találmányukra, és így nem riasztja el őket a további fejlesztéstől. Az irányelv ellenzői, elsősorban a szabad forrású szoftver hívei, több ponton is támadták a irányelvtervezetet és az azzal megvalósítani kívánt célokat.

Alább az irányelvjavaslat kronológiai hátterének bemutatása után az irányelvjavaslat szövegének részletes elemzését adjuk, megkísérelve ezzel az irányelv tartalmának objektív bemutatását és ezáltal a vele szemben kialakult aggályok eloszlatását.¹

2. Az irányelvjavaslat kronológiája

2000. márciusában az Európai Bizottság a számítógépi programok szabadalmazhatóságáról szóló hatástanulmányt készítetett.² A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslatot a Bizottság 2002. február 20-án terjesztette elő. Az eljárás ún. együtdöntési eljárás keretében zajlik.

A Versenyképességi Tanács 2002. november 14-én a módosításokat is tartalmazó közös megközelítést fogadott el. Az Európai Parlamentben 2003. június 18-án készült el a jogi

és belső piaci bizottság jelentése az irányelvjavaslatról.³ Az Európai Parlament 2003. szeptember 24-én szavazott az irányelvjavaslatához beérkezett módosító javaslatokról, 64 javaslat elfogadásával.⁴ Amennyiben a Bizottság és a Tanács az Európai Parlament összes módosító javaslatát elfogadta volna, az Európában a szabadalmi rendszert visszavetette volna a 19. századi szintre, kizárólag az akkor létező iparágakra koncentrálna azt.⁵ A Parlamenti módosító javaslatok közül a Bizottság 21-et tartott elfogadhatónak.

Magyarország érdemben csak a csatlakozása után, azaz 2004. május 1-jét követően tudott részt venni a közösségi szabályozást előkészítő munkákban.

A Versenyképességi Tanács a 2004. május 18-i ülésén politikai megállapodást fogadott el. Ezen az ülésen Magyarország is véleményt nyilvánított. Magyarország az irányelvjavaslat szövegének egyes pontjaival kapcsolatban aggályokat jelzett, azonban a vita fényében átdolgozott elnökségi kompromisszumos javaslat ezeket az aggályokat eloszlatta, így Magyarország a közös álláspontot megszavazta.

Az irányelvjavaslat mind érdeképviseleti, mind pedig kormányzati szinten az érdeklődés középpontjába került, ugyanis különösen a nyílt forráskódú, illetve szabad szoftvereket készítő és használók közössége aggályát fejezte ki az irányelvjavaslat hatásai és szövegezése tekintetében egyaránt. Az álláspontok megvitatására több ízben, különböző, köztük kormányzati és országgyűlési fórumokon is sor került. Az Országgyűlés egyeztetési eljárást is kezdeményezett a 2004. évi LIII. törvény⁶ alapján.

A Kormány 2004. szeptember 8-án megtárgyalta az irányelvjavaslatot, és felkérte az Európai Koordinációs Tárcaközi Bizottságot (EKTB), hogy továbbra is kísérelje figyelemmel a döntéshozatali eljárás következő szakaszait, és az irányelvjavaslatl kapcsolatos nemzetközi és hazai fejleményeket, valamint folytassa

az irányelvjavaslat által a magyar gazdaságra gyakorolt hatások átfogó felmérését. A 2004 decemberében elkészült hatástanulmány következtetéseiben megállapította, hogy az irányelvjavaslat „összhangban áll a magyar nemzetgazdaság, azon belül is a versenyképesnek, innovatívnak és fejlettnak mondható IKT szektor érdekeivel. Az irányelvnek a Tanácsban kialakított szöveggel való elfogadása összességében kedvező hatást gyakorolna a magyar gazdaságra – az irányelvjavaslat céljaival megegyezően.” A hatástanulmányt az EKTB megküldte a az Országgyűlés Európai Ügyek Bizottságának és az Európai Parlament magyar képviselőinek.

A Kormány azt is az Európai Koordinációs Tárcaközi Bizottság feladatává tette, hogy készítsen elő nyilatkozat-tervezetet, amelyben a közös álláspont formális elfogadásakor Magyarország kéri, hogy az uniós eljárás további szakaszaiban a piaci szereplők érdekei, különös tekintettel a kis- és középvállalkozásokra, megfelelően tükröződjenek. A nyilatkozat a Tanács részére 2004 novemberében átadásra került. A nyilatkozatban Magyarország jelezte, hogy támogatja egy olyan közösségi szabályozás megalkotását, amely a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságának feltételeit egyértelműen rögzíti és az eddigi eltérő tagállami gyakorlatot egységesíti. Ugyanakkor kiemelt figyelmet fordít arra, hogy az uniós eljárás további szakaszaiban és az irányelv alkalmazása során a piaci szereplők érdekei, különös tekintettel a kis- és középvállalkozásokra, megfelelően érvényesüljenek.

Az irányelvjavaslatra vonatkozóan 2005. január 10-én 61 EP képviselő indítványt nyújtott be a Parlamentnek, amelyben kérték, hogy tekintettel a tavaly júniusi Európai Parlamenti választásokra és az irányelvjavaslatban azóta eszközölt „lényegi változtatásokra”, a Bizottság vizsgálja felül javaslatát. Az Európai Parlament eljárási szabályzatának 54-56. cikkei alapján a Parlament az együtdöntési eljárás-

ban, az első olvasat után, figyelemmel kíséri a javaslat előrehaladását, amíg az első olvasat a Tanács általi elfogadással le nem zárul. És mivel a 2004. május 18-i politikai megállapodást a Tanács még hivatalosan nem erősítette meg, ezért lehetőség volt ennek az ún. nyomon követési eljárásnak a kezdeményezésére. Az együtdöntési eljárás keretében lehetőség van arra, hogy a javaslat az EP Elnökének kérésére újra vizsgálódjon a Bizottsághoz.

A Parlament a 2005. február 17-i ülésén megszavazta az irányelvjavaslat visszautalását a Bizottsághoz. A Bizottság elnöke 2005. február 25-én kelt levelében tájékoztatta a Parlament elnökét arról, hogy a Bizottságnak nem áll szándékában új javaslatot benyújtani a Parlamentnek és a Tanácsnak, hanem arra számít, hogy a Tanács mielőbb elfogadja a korábbi politikai megállapodás alapján a közös álláspontját, és így folytatódhat tovább az együtdöntési eljárás, amelynek során a Bizottság majd kész lesz valamennyi álláspontot körültekintően megvizsgálni. A Parlament elnöke ezek után meghívta a Bizottság elnökét az EP Elnökök Értekezletének március 3-ai ülésére, hogy ott adjon magyarázatot a Bizottság álláspontjára a politikai csoportok elnökeinek. A Bizottság akkori álláspontja szerint jobbnak látszott tartani egyelőre az eredeti álláspont mellett és megvárni a március 7-ei Tanács ülés eredményét az irányelvjavaslat elfogadásáról, „elkerülendő az olyan változtatásokat, amelyek bizonyos fokú káoszt okozhatnának az eljárásban”. Felhívta továbbá a Bizottság a figyelmet arra, hogy a Parlamentnek a második olvasat során lehetősége lesz módosítani vagy akár el is utasítani a Tanács közös álláspontját. A Parlament elnöke tudomásul vette a Bizottság álláspontját.

2005. március 7-én a tagállamok képviselői megszavazták a Tanács 2004. május 18-án elfogadott közös álláspontját és azt március 10-én továbbították a Parlamentnek. Az együtdöntési eljárás értel-

¹A szerző az Igazságügyi Minisztérium munkatársa.

mében most a Parlamentnek három hónap áll rendelkezésére, hogy ezt a közös álláspontot véleményezze. Ez a határidő egyszer egy hónappal kitolható, így a jelenlegi ütemezési terv szerint a Parlament 2005. július 4-7. között fog az irányelvjavaslatról szavazni. Amennyiben a Parlament a rendelkezésre álló idő alatt nem válaszol, úgy az egyetértésnek számít. Nagy valószínűséggel az együttdöntési eljárás egyeztető eljárásához fog vezetni.

3. Az irányelvjavaslat tartalma

3.1. Gazdasági cél

3.1.1. Általános cél

„A számítógépi programoknak a technika minden területére kiterjedő, egyre növekvő elterjedése és használata, valamint azok Internet útján történő világméretű terjesztésének állandó növekedése a műszaki innováció kritikus tényezője. Ezért szükséges biztosítani azt, hogy a Közösségben a számítógépi programok fejlesztői és felhasználói számára optimális környezet álljon rendelkezésre” (4. preambulumi pont).

Az irányelvjavaslat ezen általánosnak tekinthető célját a preambulumi pontok több konkrét gazdasági cél említésével is pontosítják.

3.1.2. Jobbiztonság

Az egyik kiemelt cél a jogbiztonság erősítése, és ezzel a gazdasági döntésekhez szükséges kiszámíthatóság megteremtése. Egyfelől bizonytalanságot okoz az a tény, hogy az egyes tagállamokban a számítógéppel megvalósított találmányok védelme eltérő. Másfelől az Európai Szabadalmi Hivatal gyakorlatában az utóbbi években megfigyelhető az a hátrányos tendencia, miszerint a Hivatal a találmányok szabadalmazhatóságához megkívánt feltalálói tevékenység szintjét egyre alacsonyabban húzza meg. Éppen ezért célja az irányelvnek „az Európai Szabadalmi Egyezménynek a szabadalmazhatóság korlátaira vonatkozó rendelkezései különböző értelmezésének elkerülése. Az ebből eredő jogbiztonság a szoftverek területén jótékonyan hat a befektetést és az innovációt elősegítő környezet kialakulására” (8. preambulumi pont).

„A jogbiztonságot az is garantálja, hogy az ezen irányelv értelme-

zésével kapcsolatban felmerülő kétségek esetében a nemzeti bíróságoknak lehetőségük van, illetve a legmagasabb szintű nemzeti bíróságoknak kötelessége, a Bírósághoz fordulni.” (5. preambulumi pont). Az Európai Bíróságnak ezen tevékenysége nagymértékben hozzájárulna az Európai Unió belüli egységes szabályozás kialakulásához, amely nagymértékben növelné a piac kiszámíthatóságát nagyobb biztonságot nyújtva ezáltal a piaci résztvevőknek.

3.1.3. Belső piac zavartalan működése

„Különböző tagállamok hatósági, illetve ítélkezési gyakorlatából adódóan a számítógéppel megvalósított találmányok védelme eltérő” (2. preambulumi pont) „[és] [e]zek a különbségek egyre jelentősebbé válhatnak azáltal, hogy a tagállamok új és eltérő hatósági gyakorlatokat követnek, illetve azáltal, hogy a jelenlegi jogszabályokat értelmező ítélkezési gyakorlat eltérően alakul” (3. preambulumi pont). Mivel „[e]zek az eltérések akadályozhatják a kereskedelmet, ezzel hátráltatva a belső piac megfelelő működését” (2. preambulumi pont), ezért gazdasági célja továbbá az irányelvnek, hogy az egyes tagállamok joggyakorlatában jelentkező különbségek megszüntetésével az egységes belső piac zavartalan működését biztosítsa.

3.1.4. Európai informatikai ipar versenyképességének növelése

Célja továbbá az irányelvjavaslatnak az európai informatikai ipar versenyképességének erősítése a világpiaccon: „A közösségi ipar versenyhelyzete főbb kereskedelmi partnereihez képest előnyösebben alakul akkor, ha a számítógéppel megvalósított találmányok jogi védelme terén a jelenlegi különbségek megszűnnek, és a jogi helyzet átláthatóvá válik. Figyelembe véve a hagyományos gyáripar azon tendenciáját, amely működését jelenleg a Közösségen kívüli, alacsony költségű gazdaságokba helyezi át, a szellemi tulajdon védelme és különösen a szabadalmi oltalom jelentősége nyilvánvaló” (20. preambulumi pont).

3.1.5. Innováció fejlesztése

És végül kiemelt gazdasági cél az innováció és az alkotó tevékenység fejlesztése, amely az egész szaba-

dalmi rendszernek alapcélkitűzése. „A számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságával kapcsolatos jogszabályokat [...] össze kell hangolni annak érdekében, hogy az ennek eredményeképpen megvalósuló jobbiztonság és a szabadalmazhatósághoz szükséges követelmények szintje az innovatív vállalkozások számára lehetővé tegyék, hogy feltalálói tevékenységük kapcsán a lehető legnagyobb előnyöket élvezhessék, és ösztönzően hassanak a befektetésekre, valamint az innovációra.” (5. preambulumi pont).

3.2. Szerzői jog és a szabadalom

A számítógépi programok jogi védelmét a Közösségen belül jelenleg egyedül az 1991. május 4-i 91/250/EGK tanácsi irányelv szabályozza. Ennek alapján az „eredeti számítógépi programok bármely formában történő kifejezése irodalmi műként szerzői jogi védelemben részesül” (10. preambulumi pont). Az irányelvjavaslat „hatálya alá tartozó találmányokra megad[andó] szabadalmak által biztosított jogok nem érint[enék] a 91/250/EGK irányelv 5. és 6. cikkében a szerzői jog által megengedett — különösen a visszafejtésre és az együttes működtetésre vonatkozó rendelkezésekben meghatározott — cselekményeket” (6. cikk).

Ennek hangsúlyozására azért van szükség, mert a szoftverfejlesztés három olyan különleges jellemzővel rendelkezik, amelyek a szabadalmazhatóság és annak következményeinek szempontjából nagy jelentőséggel bírhatnak: i.) járulékoság, ii.) szabad forrású szoftverek használata és rendelkezésre bocsátása és iii.) az interoperabilitás (együttes működtetés) szükségessége. Ezért kell hangsúlyozni, hogy a fejlesztéshez szükséges visszafejtés és az interoperabilitás lehetősége továbbra is változatlanul biztosított. Ez azt jelenti, hogy függetlenül az irányelvjavaslatban foglaltaktól a jövőben sem szükséges a szabadalmi jog jogosultjának engedélye az interoperabilitással kapcsolatban és a visszafejtésre vonatkozóan. Ez a rendelkezés a szoftverfejlesztők érdekeit tartja szem előtt, hiszen így nem kényszerülnek szabadalmi licenciák megvételére, pusztán az interoperabilitás biztosí-

tása érdekében. Előnyös lehet a szoftverfejlesztők számára továbbá az a tény, hogy a szabadalmi oltalom következtében megismerhetik a szabadalmi igénypontokat, amelyekben a megoldás lényege található, és amelyhez egyébként csak a visszafejtés útján lehetett volna eljutni.

A szerzői jogi védelem és a szabadalmi védelem egymás mellett tud élni, egymást kiegészítve tud érvényesülni. Ennek az sem mond ellent, hogy a számítógépi programot eddig csak a szerzői jog védte. A szerzői jogi és a szabadalmi oltalom tárgya különböznek egymástól. A védelemnek más a célja és így más az eredménye is. A szerzői jog magát a szoftvert védi, a program forráskódját, amilyen formában azt leírták.⁷ Az elgondolást, amely a szoftver alapja, a szerzői jog nem védi. A szabadalom ezzel szemben a műszaki megoldást, a technikai funkciót védi.⁸

3.3. Technológia-semlegesség

Nem csak nemzeti és európai uniói jogszabály mondja ki, hogy szoftverek irodalmi műként részesülnek védelemben, hanem a szellemi tulajdon területen érvényben lévő legújabb nemzetközi egyezmény, a TRIPS-megállapodás is, amikor úgy rendelkezik, hogy a szoftverek az irodalmi és a művészeti művek védelméről szóló Berni Egyezmény értelmében irodalmi művekként részesülnek védelemben⁹. Ez sem zárja azonban ki a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságának bevezetését. A TRIPS-megállapodás ugyanis ún. minimum-szabályokat tartalmaz. Ez azt jelenti, hogy a „Tagok nemzeti jogukban a jelen Megállapodás szerinti szűkebb körű oltalmat is bevezethetnek”.¹⁰

A szabadalmazhatóság tekintetében kimondja azonban az ún. technológia-semlegesség követelményét, amely követelményre az irányelvjavaslat is visszautal. „A TRIPS-megállapodás 27. cikkének (1) bekezdése kimondja, hogy a technika bármely területén létrehozott, akár termékre, akár eljárásra vonatkozó bármely találmány szabadalmazható, feltéve, hogy új, feltalálói tevékenységen alapul és iparilag alkalmazható. A TRIPS-megállapodás ezen túlmenően azt

is kimondja, hogy a szabadalmi oltalom megszerzhetőségének és a szabadalmi jogok gyakorlásának a technika területeinek szempontjából megkülönböztetés-mentesnek kell lennie. Ezeket az elveket tehát a számítógéppel megvalósított találmányokra is alkalmazni kell.” (6. preambulumi pont).

Ennek értelmében, mivel úgy a Közösséget, mint a tagállamokat köti a TRIPS-megállapodás, sem a Közösségnek, sem a tagállamoknak nincs arra lehetőségük, hogy a technika bármely területéről származó egyes találmányokat kizárjanak a szabadalmazhatóság alól, ha azok különben megfelelnek a szabadalmazhatóság követelményeinek.

3.4. A szabadalmazhatóság feltételei

„Ahhoz, hogy egy számítógéppel megvalósított találmány szabadalmazható legyen, iparilag alkalmazhatónak, újnak kell lennie, és feltalálói tevékenységen kell alapulnia. Ahhoz, hogy a számítógéppel megvalósított találmány feltalálói tevékenységen alapuljon, az ilyen találmánynak műszaki hozzájárulást kell tartalmaznia” (3. cikk).

A szabadalmi feltételek ilyen módon történő meghatározása megfelel úgy a nemzetközi szerződéseknek¹¹, mint a nemzeti jogszabályoknak¹². Emellett azáltal, hogy ez a szabály előírja, hogy a feltalálói tevékenységnek feltétele az, hogy műszaki hozzájárulással rendelkezzen a találmány, követi az Európai Szabadalom Hivatal gyakorlatát¹³, amely így tulajdonképpen a magyar jogszabályhoz képest a szabadalmazhatóságnak egy további feltételét állapítja meg. Műszaki hozzájárulás „a technika állásához való hozzájárulás a technika egyik területén, ami új és a szakember számára nem nyilvánvaló. A műszaki hozzájárulást a technika állása és a teljes egészésként tekintett szabadalmi igénypont közötti különbség vizsgálata alapján kell megítélni, amely igénypontnak műszaki jellemzőt kell tartalmaznia, függetlenül attól, hogy ahhoz társulnak-e nem műszaki jellemzők is” [2. cikk b) pont].

Tovább pontosítja ezt a fogalmat az irányelv, amikor kimondja, hogy egy „számítógéppel megvalósított találmány nem tekinthető műszaki

hozzájárulást tartalmazónak pusztán azon az alapon, hogy számítógép, számítógépes hálózat vagy más programozható berendezés használatával jár. Következésképpen nem részesülhetnek szabadalmi oltalomban az akár forráskódban, akár tárgykódban, akár más formában kifejezett, számítógépi programokkal kapcsolatos olyan találmányok, amelyek üzleti módszereket, matematikai vagy egyéb eljárásokat valósítanak meg, és nem tartalmaznak műszaki hatást azon a szokásos fizikai kölcsönhatáson kívül, amely a program és az olyan számítógép, számítógépes hálózat vagy egyéb programozható berendezés között hat, amelyen a program fut” (4. cikk (2) bekezdés).¹⁴ Fontos hangsúlyozni, hogy abból a kikötésből, hogy a „szokásos fizikai kölcsönhatás” nem elegendő feltétel a szabadalmazhatósághoz nem következik az, hogy bármely más hatást szükségképpen úgy lehetne tekinteni, mint amely a műszaki hozzájárulás követelményét megvalósítja. Azonban egy számítógéppel megvalósított találmány nem zárható ki a szabadalmazhatóságból pusztán azért, mert a megvalósításához számítógépre van szükség.

3.5. Szoftver önmagában – szabadalmazhatóságból kizárt találmányok

Magából a műszaki hozzájárulás követelményéből is következik, hogy a szoftver önmagában nem szabadalmazható, mivel a szoftver nélkülözi a műszaki hozzájárulást. „[H]a egy számítógéppel megvalósított találmány a technika valamely területéhez tartozik is, de nem tartalmaz műszaki hozzájárulást a technika állásához — olyan esetben például, ha a hozzájárulása a technika állásához nélkülözi a műszaki jelleget —, az nem alapul feltalálói tevékenységen, így nem szabadalmazható” (13. preambulumi pont).

Mindemellett az irányelvjavaslat a szoftverek szabadalmazhatóságát kifejezetten kizárja, amikor úgy rendelkezik, hogy „a számítógépi program kizárólag e minőségében nem lehet szabadalmazható találmány” (4. cikk (1) bekezdés). Éppen ezért téves ezt az irányelvjavaslatot szoftverszabadalmi irányelvként emlegetni, mint ahogy az a köztudatban elterjedt. A szoftveripar is, úgy az elsődleges, mint a

másodlagos, egységesen elutasítja a szoftverek szabadalmazását.¹⁵

Nem szabadalmazható továbbá „egy számítógéppel megvalósított üzleti módszer, adatfeldolgozási vagy más eljárás, amelyben a technika állásához való hozzájárulás nem műszaki jellegű” (14. preambulumi pont és 4. cikk (2) bekezdés).

Végül egy algoritmus sem szabadalmazható önmagában, mert az „algoritmus természeténél fogva nem műszaki jellegű [...] Mindazonáltal, egy algoritmus felhasználását tartalmazó eljárás szabadalmazható lehet, feltéve, hogy az eljárás műszaki probléma megoldására szolgál. Egy ilyen eljárásra adott szabadalom azonban nem jogosít fel az algoritmus kizárólagos használatára olyan összefüggésben, amely a szabadalomból nem következik” (16. preambulumi pont). Ez elejét veszi széleskörű, innovációt gátló szabadalmaknak.

Fel kell azonban hívni az ebben rejlő veszélyekre is a figyelmet, különösen mivel sem technikai, sem jogi szempontból nem létezik az algoritmusnak egyértelmű meghatározása. Az algoritmus emberek által érthető utasítások, amelyek célja egy meghatározott feladat végrehajtása. Tehát egy meghatározott probléma megoldására szolgáló általános előírás, amelyet aztán a konkrét program keretében az adott számítógépre átültetnek, és a szükséges mértékben finomítanak. Ha különbséget szeretnénk tenni az algoritmus és a számítógépen futtatható számítógépi program között, akkor az előbbit az emberi agy számára nyújtott általános eljárásoknak, illetve utasításoknak tekinthetnénk. Ezeknek ahhoz, hogy az emberi agy felfogja őket, nincs szükségük „fizikai” környezetre, tehát nem műszaki jellegűek.¹⁶ Valószínűleg ez az a pont, azaz az algoritmus szabadalom alá vonása, amely az irányelvjavaslatlal kapcsolatban a legnagyobb veszélyt rejtené magában. Éppen ezért kell majd ezen a területen, különösen a jogalkalmazónak a jövőben egyértelmű határvonalakat húznia a védelem alá nem vonható algoritmus és a védett programfunkciók között.¹⁷

3.6. Szabadalmazott találmányok felhasználása

Szabadalmazott találmányok esetében is természetesen lehetőség

nyílik azok felhasználására. A szabadalmi oltalom a szabadalmi igénypontok hasznosítására ad kizárólagos jogot, tehát a „szabadalmi oltalom terjedelmét az igénypontok határozzák meg”¹⁸. A szabadalmi oltalom időleges kizárólagosságot, monopóliumhelyzetet teremt, biztosítva ezzel azt, hogy a találmány kifejlesztője, feltalálója a találmányával használni érhesse el. A szabadalmi rendszer alapvető közgazdasági rendeletetése, hogy ösztönözze az alkotói tevékenységet. Ezt úgy tudja elérni, ha biztosítja a találmányok kutatási és fejlesztési ráfordításainak megtérülését. Ezt teszi a kizárólagos jog biztosításával. Ugyanakkor ennek a kizárólagosságnak a jogosult részéről az az ára, hogy a találmányát a szabadalmi leírásban nyilvánosságra hozza. Ez harmadik feleknek kedvez, akiknek így lehetőségük nyílik az új találmányok megismerésére és azok esetleges továbbfejlesztésére. Ha nem lenne mód szabadalmazásra, a feltalálók jelentős része titokban tartaná találmányát, így érve el, hogy kizárólag ő hasznosítsa azt. A szabadalom nem gátolja a kutatás-fejlesztési célú cselekményeket vagy a nem kereskedelmi célú (non-profit) tevékenységeket. A szabadalomból származó kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki a magáncélú felhasználásokra és a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekményekre, sem pedig a találmány tárgyával kapcsolatos kísérleti célú cselekményekre.¹⁹

A szabad szoftverfejlesztők egyfelől nehézségek nélkül hivatkozhatnak a nem kereskedelmi célú tevékenységre, hiszen a szabad szoftveres licencszerződések még a kereskedelmi célú újraértékesítést is megtiltják. Másfelől azonban, mint ahogy azt maguk a szabad szoftveresek is mondják, a szabad szoftver nem jelent ingyenes szoftvert. Kérdéses tehát a szabad szoftvernek a nem kereskedelmi célú besorolása, ha a szabad szoftverrel kiegészítő termékeket vagy szolgáltatást értékesítenek. Magánhasználatnak minősül azonban a szabad szoftveres programfejlesztő tevékenysége, legalábbis addig, amíg a szoftvert Internet útján nem terjesztik.²⁰

Amikor arról esik szó, hogy a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatósága milyen mértékben befolyásolná a szoftver-

fejlesztést, figyelembe kell venni továbbá, hogy a szabadalom bitorlása nem valósul meg azáltal, hogy a fejlesztő a szabadalmi oltalom terjedelmét meghatározó valamely igénypontot vagy több igénypont egyik vagy másik jellemzőjét, elemét saját fejlesztéséhez felhasználja. Ha „a szoftver egyedi elemeit olyan módon használják, hogy nem valósul meg az igénypontokban jellemzett termék vagy eljárás, nem követnek el szabadalombitorlást” (17. preambulumi pont). Tehát szabadalmi oltalmat csak akkor bitorol egy fejlesztő, ha fejlesztése során az összes igénypontot kimeríti. A szabadalmazott találmányt továbbfejlesztő találmányok hasznosítását a szabadalom jogosultja nem tudja megakadályozni, sőt az így továbbfejlesztett találmány újra szabadalmazható, ha megfelel a szabadalmazhatóság követelményeinek.

Arra a helyzetre, ha egy találmány egy szabadalom megsértése nélkül mégsem lenne hasznosítható, biztosítja a szabadalmi rendszer az ún. kényszerengedélyt.²¹

Ha tehát az imént említett, a jog által biztosított lehetőségekhez még hozzávesszük az interoperabilitás és a visszafejtés szerzői jog által biztosított eseteit²², akkor a fejlesztésnek az irányelvjavaslat elfogadása után is tág tere lenne.

Többször elhangzott az irányelvjavaslat ellenzői részéről az a megállapítás, hogy az irányelvjavaslat hatásaként a szabad szoftverek is a szabadalom béklyója alá kerülnének. Ezzel kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy a szabadalmi védelem csak egy lehetőség, de nem kényszer. Ha tehát valaki nem kíván a szabadalom adta lehetőségekkel élni, akkor nem szabadalmaztja a találmányát. A számítógépi programra önmagában ekkor csak szerzői jogi védelem fog fennállni, ami a mű keletkezésével automatikusan megilleti a szerzőt, minden egyéb formalitástól, bejegyzéstől függetlenül.

A szabadalmi oltalom hiánya mindemellett nem jelenti azt, hogy a találmány más által szabadon szabadalmazható lenne. A szabadalmazás egyik feltétele ugyanis az újdonság. Ez világujdonságot jelent, azaz ha a találmányt bárhol a világon a szabadalmi bejelentés előtt bármilyen formában nyilvánosságra hozták, az a későbbiekben nem lesz

szabadalmazható. Még az eredeti feltaláló által sem.

3.7. Hibásan megadott szabadalmak

Az esetlegesen hibásan megadott szabadalmak ellen úgy az Európai Szabadalmi Egyezmény, mint a magyar szabadalmi törvény több jogorvoslati lehetőséget is biztosít. Amennyiben az Európai Szabadalmi Hivatal az Európai Szabadalmi Egyezménybe ütköző szabadalmat ad meg, úgy az ellen a szabadalom megadását követő kilenc hónapon belül felszólalással lehet élni, azt követően pedig a szabadalom megsemmisítésének jogorvoslati lehetősége áll nyitva, amely a szabadalmat keletkezésére visszaható hatállyal semmisíti meg. A megsemmisítést bárki kérheti.²³

Ha valaki a szabadalom megadására irányuló eljárásban a közzétételt követően (tehát, amikor a szabadalmat a találmányra még nem adták meg) azt észleli, hogy a találmány vagy annak bejelentése nem felel meg a szabadalmazhatósági feltételeknek, úgy észrevételt nyújthat be az eljáró szabadalmi hivatalhoz.²⁴ Lényeges azonban megjegyezni, hogy a jogbiztonság követelménye miatt, továbbá a jogállamiság általános elvei következtében az irányelvjavaslat elfogadása esetén nem szolgálhat alapul már megadott szabadalmak felülvizsgálatára vagy esetlegesen hibásan megadott szabadalmak megsemmisítésére. Amennyiben a szabadalom hibásan megadott, tehát érvénytelen, úgy ellene időbeli korlát nélkül megsemmisítési kérelmet lehet benyújtani.

4. Az irányelv hatásai

Az irányelvjavaslat a jelenlegi jogi helyzet, a *status quo* fenntartását eredményezné, ezért nem várható hogy jelentős gazdasági hatást fejtene ki. Ennek ellenére a „Bizottság figyelemmel kísér[né] a számítógéppel megvalósított találmányoknak az innovációra és a versenyre gyakorolt hatását mind európai, mind pedig nemzetközi szinten; figyelemmel kísér[né] továbbá a számítógéppel megvalósított találmányoknak az európai üzleti szférára, különösen a kis- és középvállalkozásokra, a szabad forrású programok felhasználóira és az elektronikus

kereskedelemre gyakorolt hatását” (7. cikk).

4.1. A Bizottság jelentése

Annak érdekében, hogy az irányelv esetleges hatásait ténylegesen figyelemmel kísérjék, az irányelvjavaslat elrendeli, hogy a Bizottságnak legkésőbb az irányelv hatálybalépést követő öt év elteltével jelentést kell készítenie az Európai Parlament és a Tanács részére. Ezen jelentésnek tartalmaznia kell „a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmi oltalmának [az innovációra és a versenyre, továbbá az európai üzleti szférára, különösen a kis- és középvállalkozásokra, a szabad forrású programok felhasználóira és az elektronikus kereskedelemre] gyakorolt hatás[át].

Ki kell térnie továbbá a jelentésnek arra, hogy i.) „megfelelők-e a szabadalmi oltalom időtartamára és a szabadalmazhatóság követelményeinek — közelebbről az újdonságnak, a feltalálói tevékenységnek és az igénypontok által meghatározott oltalom megfelelő terjedelmének — megítélésére vonatkozó szabályok, és kívánatos, illetőleg a Közösség nemzetközi kötelezettségeire tekintettel jogilag lehetséges-e ezen szabályok módosítása”²⁵; ii.) „felmerültek-e nehézségek az olyan tagállamokat illetően, amelyek esetében az újdonságra, illetve a feltalálói tevékenységre vonatkozó követelmények a szabadalom megadását megelőzően nem képezik vizsgálat tárgyát, és ha igen, úgy léteznek-e kívánatos intézkedések az ilyen nehézségek leküzdésére”²⁶; iii.) „felmerültek-e nehézségek a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmi oltalma és a számítógépi programoknak a 91/205/EGK irányelv által biztosított szerzői jogi védelme közötti kapcsolat tekintetében, és a számítógéppel megvalósított találmányokkal kapcsolatban sor került-e a szabadalmi rendszerrel kapcsolatos visszaélésekre”²⁷; iv.) „az Európai Szabadalmi Hivatal gyakorlatában és vizsgálati módszertani útmutatójában miként vette figyelembe ezen irányelv követelményeit”²⁸; v.) léteznek-e olyan „tényezők, amelyek vonatkozásában szükségnek mutatkozhat az Európai Szabadalmi Egyezmény felülvizsgálatát célzó diplomáciai értekezlet előkészítése”²⁹; vi.)

létezett-e olyan hatás, amelyet „a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmi oltalm[á] az interoperabilis számítógépi programok és rendszerek fejlesztésére és kereskedelmi forgalomba bocsátására gyakorolt”³⁰.

Tehát az irányelv hatásainak vizsgálatánál a Bizottság elsősorban a szoftverfejlesztők és -felhasználók, továbbá a kis- és középvállalkozások érdekeire lenne tekintettel.

4.2. Versenyjogi korlát

A 3. pontban említett, a szabadalmi rendszerből folyó fékek mellett további biztosítékot nyújt az irányelv javaslat azáltal, hogy a szabadalmi rendszeren kívüli általános versenyjogi szabályokra utal. A szabadalmasnak a licencszerződések feltételeinek megszabásakor meg kell felelnie a versenyszabályoknak. Az „irányelv[...] rendelkezései nem sértik a Szerződés 81. és 82. cikkének alkalmazását, különösen abban az esetben nem, amikor egy erőfölényben lévő szolgáltató megtagadja egy olyan szabadalmazott technika használatát, amely pusztán ahhoz lenne szükséges, hogy két, különböző szabályok szerint működő számítógépes rendszer vagy hálózat között a konvertálást elvégezzék, és ezáltal lehetséges legyen közöttük a kommunikáció és az adatcsere” (21. preambulumi pont).

A versenyjog úgy európai, mint nemzeti szinten részletesen szabályozza versenykorlátozási szempontból a szabadalmi és licencszerződések kikötéseit.³¹ A gazdasági erőfölénnyel való visszaélést tiltja az EK Szerződés 82. cikke.

4.3. Kis- és középvállalkozások

Számos tanulmány kiemeli a szabadalmaknak különösen a kis- és középvállalkozások számára nyújtott előnyeit. A szabadalom védelmet biztosíthat induló vállalkozásoknak („start-ups”) különösen a piacon való megjelenés szakaszában, amikor is a szabadalom révén tudnak a kisebb és gyengébb vállalkozások saját maguk számára olyan pozíciót biztosítani, amely révén eredményesen tudnak nagyobb versenytársaikkal szemben fellépni. Mindemellett tény, hogy a szaba-

dalmak, mint kizárólagos jogok adott esetben felerősíthetik a piacon jelentkező monopolizációs tendenciákat. Ezen monopolizációs tendenciák az informatikai iparágban azonban elsősorban a hálózati hatásoknak, az ún. *network-effects*-nek, a standardizálódásoknak köszönhető, és nem a számítógéppel megvalósított találmányokra adott szabadalmaknak.³² Ha tehát a kis- és középvállalkozások a szabadalmi rendszert igénybe veszik, az számukra előnyös. A kis- és középvállalkozások esélyeit a szabadalmi rendszer előnyeinek hatékony kihasználására több program is segíti. Az Európai Szabadalmi Egyezményhez való csatlakozással összefüggésben – a 2259/2002. (IX. 4.) Korm. határozat írta elő a kis- és középvállalkozások iparjogvédelmi tevékenységének erősítését célzó átfogó intézkedési terv kidolgozását. Az intézkedési tervet VIVACE (Vállalkozói Iparjogvédelmi Versenyképességet Alapozó Cselekvési

Program) néven létrehozták és elindították.

A külföldi oltalomszerzést és a külföldön megszerzett szabadalom fenntartását az a pályázati rendszer segíti elő, amelyben – az erről szóló 9/2003. (II. 28.) GKM rendelet szabályai szerint – vissza nem térítendő támogatás kapható a külföldi szabadalom megszerzésének és fenntartásának költségeire. Mindemellett meg kell jegyezni, hogy a szabadalmi költségek több év elteltével, időben elhúzódva jelentkeznek. A szabadalmi rendszerbe való belépés – a versenytársakkal szembeni elsőbbség biztosítása – viszonylag csekély költséggel jár, a később jelentkező költségeket pedig – egyéni feltalálók, illetve kis- és középvállalkozások esetében – a potenciális hasznosítók szokták fedezni.

Az oltalomszerzés és -fenntartás nem jelentenek olyan költségeket, amelyek elzárnák az egyéni feltalálókat (szoftverfejlesztőket), illetve a kis- és középvállalkozásokat a

szabadalmazás lehetőségétől.

5. Konklúzió

Az irányelvjavaslat ellenzői által felhozott kritikák nem konkrétan a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságára vonatkoztak, hanem sokkal inkább a szabadalmi rendszer egészére.³³ Kivételt képeznek ez alól az irányelvjavaslat szövegezésével kapcsolatban felhozott kritikák. Ezzel kapcsolatban azonban az irányelvjavaslat ellenzői nem tudtak olyan konkrét szövegezési javaslatot felmutatni, amely az irányelv javaslatot egyértelműbbé tette volna. Megállapítható továbbá a fentiekben kifejtettek alapján, hogy a vita az irányelvjavaslat körül nem annyira jogi, mint szociológiai, politikai és gazdasági jellegű. Jogilag az irányelvjavaslat semmi újat nem vezetne be, sőt megakadályozná a szabadalmi rendszernek a gyakorlat által történő további liberalizációját. Nem változtatna a jelenleg fennálló

szervezői jogi védelmen, és kellő lehetőséget biztosítana, mint ahogy a szabadalmi rendszer már most is biztosít, az esetleges téves döntések és tendenciák ellen, úgy a szabadalmi rendszeren belül, mint azon kívül, pl. a versenyjog révén. Tehát a „számítógéppel megvalósított találmányok jogi védelméhez nem szükséges a nemzeti szabadalmi jog helyébe lépő külföldi jogszabályokat létrehozni. A nemzeti szabadalmi jog továbbra is a számítógéppel megvalósított találmányok jogi védelmének elsődleges jogi alapja marad. Ez az irányelv csupán egyértelművé teszi a jelenlegi jogi helyzetet a törvények jogbiztonságának, átláthatóságának és egyértelműségének biztosítása érdekében, valamint a szabadalmazásból kizárt eljárások – mint például a nyilvánvaló vagy a nem műszaki eljárások és az üzleti módszerek – szabadalmazhatósága felé való eltolódás megakadályozása érdekében” (18. preambulumi pont).

Jegyzetek

- A tanulmány támaszkodik Dr. Ficsor Mihály, Dr. Hajdú Tamásné, Dr. Kiss Marietta, Dr. Penyigey Krisztina: Elemzés a számítógéppel megvalósított találmányok szabadalmazhatóságáról szóló irányelvjavaslatához fűződő hatásokról c. cikkére, Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2004. december.
- A teljes szöveg megtekinthető: http://www.europa.eu.int/comm/internal_market/en/indprop/comp/study.pdf.
- Ld. <http://www2.europarl.eu.int/omk/sipade2?PUBREF=-//EP//NONSGML+TA+P5-TA-2003-0495+0+DOC+PDF+VO/EN&L=EN&LEVEL=3&NAV=S&LSTDOC=Y>
- Teljes szöveg megtekinthető: <http://www2.europarl.eu.int/omk/sipade2?PUBREF=-//EP//NONSGML+TA+P5-TA-2003-0402+0+DOC+PDF+VO/EN&L=EN&LEVEL=3&NAV=S&LSTDOC=Y>.
- Wiebe, Andreas: Softwarepatente und Open Source, Analyse des Konfliktpotentials zwischen Open Source und dem Patentschutz für softwarebezogene Erfindungen, Computerrecht, 12/2004, p. 883.
- Horns, Axel: The Protection of Software and the Crisis of the Patent System, <http://216.92.57.242/patentepi/data/040901SoftPat-10-FINAL.pdf> 8.
2004. évi LIII. törvény az Országgyűlés és a Kormány európai uniós ügyekben történő együttműködéséről.
- Ernek egyik legjobb magyarázata található egy tavalyi angol bírósági ítéletben: Navataire Inc. v Easyjet. Elérhető: <http://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2004/1725.pdf>.
- Ld. erről többek közt az EICTA közleményét: www.patents4innovation.org/index.php/eng/news-article002: „...a szerzői jogi védelem önmagában nem elegendő a találmányok védelmére. A szerzői jog semmi más nem véd, mint a tényleges szoftvert, azaz a program kódját, ahogy azt leírták. Valamely versenytárs szabadon felhasználhatja az alapul fekvő elgondolást anélkül, hogy szerzői jogsértést követne el, és általában meglehetősen könnyű megkerülni az adott program szerzői jogi védelmét. Másfelől, a szabadalmak az alapul fekvő technikai funkciót és megoldást védik, feltéve, hogy az megfelel az oltalmazhatósági feltételeknek. Egy számítógéppel megvalósított találmány esetén a legtovább erőfeszítést és pénzt nem a kifejezési módra, hanem a technikai funkcióra és megoldásra fordítják.”
- TRIPS-egyezmény 10. cikk (1) bekezdés.
- TRIPS-egyezmény 1. cikk (1) bekezdés.
- TRIPS-megállapodás 27. cikk (1) bekezdés 1. mondat: A 2. és 3. pontokban foglalt rendelkezések fenntartásával, a technika bármely területén létrehozott, akár termékre, akár eljárásra vonatkozó bármely találmány szabadalmazható, feltéve, hogy új, feltalálói tevékenységen alapul és iparilag alkalmazható.
- Találmányok szabadalmi oltalmáról szóló 1995. évi XXXIII. tv. (továbbiakban Szt.) 1. § (1): Szabadalmazható minden új, feltalálói tevékenységen alapuló, iparilag alkalmazható találmány a technika bármely területén.
- ESZH fellebbezési tanácsainak döntései pl. T 1194/97, T 158/97, T 931/95. T 208/84.
- Ez a rendelkezés egyértelműen az Amerikai Egyesült Államokban kialakult gyakorlatnak mond ellent.
- EICTA – PRESS RELEASE, European industry launches campaign for objective information on the EU Directive on Computer-Implemented Inventions, Brussels, 8 November 2004.
- Az algoritmus definíciójának pontosítása miatt köszönettel tartozom Kornay Tamásnak.
- Wiebe, Andreas: im. p. 888.
- Szt. 24. § (1) bekezdés 1. mondat.
- Szt. 19. § (6) bekezdés: „(6) A kizárólagos hasznosítási jog nem terjed ki a) a magánhasználat céljából végzett, illetve a gazdasági tevékenység körén kívül eső cselekményekre; b) a találmány tárgyával kapcsolatos kísérleti célú cselekményekre, ideértve a találmány tárgyat képező termék vagy a találmány tárgyat képező eljárással előállított termék forgalomba hozatalának engedélyezéséhez szükséges kísérleteket és vizsgálatokat; [...]”
- Wiebe, Andreas: im. p. 885.
- Szt. 32. § (1): „Ha a szabadalmazott találmány másik szabadalom (a továbbiakban: gátló szabadalom) megsértése nélkül nem hasznosítható, a függő szabadalom jogosultjának - kérelmére - a gátló szabadalom hasznosítására a szükséges terjedelemben kényszerengedélyt kell adni, feltéve, hogy a gátló szabadalom szerinti találmányhoz viszonyítva a függő szabadalom szerinti találmány számottevő gazdasági jelentőségű műszaki előrelépést jelent.”
- Ld. 3.2. pontot.
- Szt. 42. §, 80. §. 84/N. §.
- Európai Szabadalmi Egyezmény 115. cikk, Szt. 71. §.
8. cikk b) pont.
8. cikk c) pont.
8. cikk d.) pont.
8. cikk e.) pont.
8. cikk f.) pont.
8. cikk g.) pont.
- A Bizottság 2659/2000/EK rendelete a Szerződés 81. cikke (3) bekezdésének a kutatási és fejlesztési megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról, a Bizottság 772/2004/EK rendelete a Szerződés 81. cikke (3) bekezdésének a technológia-átadási megállapodások egyes csoportjaira történő alkalmazásáról, a technológia-átadási megállapodások egyes csoportjainak a versenykorlátozás tilalma alól történő mentesítéséről szóló 86/1999. (VI. 11.) Korm. rendelet, a kutatási és fejlesztési megállapodások egyes csoportjainak a versenykorlátozás tilalma alól történő mentesítéséről szóló 54/2002. (III. 26.) Korm. rendelet.
- Bizottsági tanulmány 60.
- Ld. pl. a szabadalom költségének kérdését, a szabadalmazhatósági követelmény egyre alacsonyabb fokát, vagy a kizárólagos jog biztosítását.

Szoftverrel kapcsolatos egyes felelősségi kérdések

Az előadás első részében a felelősség néhány általam fontosnak vélt ismérvéről fogok beszélni. A második, hosszabb részben pedig a szoftverekkel kapcsolatos felelősség kérdését próbálom meg felvázolni. Végül még egy-két, az informatikai tevékenységet érintő felelősségről fogok egy-két szót mondani, illetve néhány dilemmát szeretném megosztani, költői kérdések formájában.

Mielőtt azonban belevágnék – anélkül, hogy magyaráznám a bizonyítványomat – megpróbálom felvázolni miért is időszerű ez a téma.

Időszerű egyrészt azért, mert a szoftverek speciális részei az életünknek. Lassan minden második tárgyban valamilyen programozott algoritmus működik. Ráadásul ezek nélkül már valószínűleg sokan nem is lennének életképesek. Az emberek többsége ritkán ír már kézzel. A mindezt lehetővé tevő szoftvereknek, mint olyanoknak éppen ezért igen szigorú megítélés alá kell esniük. Sok cég jövője múlik az általuk használt szoftverek megbízhatóságán. Meg a miénk is, ha csak a bankomra gondolok, ahol az utóbbi néhány évben többször találtam magam kellemetlen szituációban a kártyarendszer átmeneti üzemzavara miatt. És fogom is valószínűleg, épp egy szoftver hibás működése miatt.

A felelősséghez három dolog szükséges: egy fennálló kötelelem, ezen kötelelem sértő esemény, és szankció, ami a kötelelem megsértése esetére vonatkozik.

„Kötelelem felelősség nélkül semmi. Hogy valakit olyan kötelezettség terheljen (olyan személyes alanyi kötöttség), melynek megsértésével felelősséget von magára, fel kell tételeznünk szükségszerűen, hogy létezett olyan objektív norma is, amelyből ez a kötelelem levezethető.” (Marton Géza)

A szó szorosabb értelmében vett felelősség pedig abban a pillanatban jön létre, ha egy fennálló kötelelem sértő esemény bekövetkezik. Azon nyomban el is illan viszont, ha nem tudunk hozzá szankciót kapcsolni. Ugyanez a helyzet a kötelelemmel is, amely szankció nélkül tartalmatlan.

A kötelelem sértő események lehetnek:

- Negatív kötelezettség abszolút joggal szembeni megszegése („alterum non laedere” – Ulpianus)

- Pozitív kötelezettség megszegése (eredhet kötelemből, vagy más extrakontraktuális kauzából); pl. adós nem vagy nem kellően teljesít (hibás teljesítés), vagy más a teljesítést megakadályozza stb.

Hozzá tartozik a káresemény tisztázásához magának a károkozó személyének a kárt előidéző eseménnyel való összekapcsolása. Ezt általában a jóhiszeműség és tisztesség elveinek mentén való kimentés szabályozhatja. (Például ha valaki úgy járt el, ahogy az adott helyzetben elvárható.)

A szankciónak történetileg két – számunkra most releváns – fajtáját különböztetjük meg. A represszív, illetve a restitutív szankciót.

A represszív szankció maga is egy kárrendező elvű szankció, ám ezen túlmenően preventív elemek gazdagítják. Ezt a modern jogrendszerek már nem ismerik. A prevenció itt néhol a rosszhiszemű vagy súlyosan gondatlan károkozás tekintetében más jogágban jelentkezhet.

A restitutív szankció célja az okozott kár helyreállítása. Ez az a szankciórendszer, amit a modern jogtudomány a leghatékonyabbnak gondol.

A szankciókat – mivel más-más jogviszonyként jelennek meg a károsult és a kárt helyreállítani hivatott között – fajtánként megkülönböztetjük, illetve elhatároljuk. Fakad ez abból is, hogy a szankció nem mindig azt

sújtja, akinek tevékenysége folytán a kár bekövetkezett:

1. Léteznek az úgynevezett szankcióobligációk. A legtöbb szankció típus ide tartozik. Nevezük megtérítési kötelelemnek is. Az ide tartozó károkozási típusok mind jogellenes károkozásból fakadnak, legyen az akár egy abszolút jog megsértése, vagy akár egy kontraktuális jogviszony megsértése.

2. A nem szankcióobligációk csoportba azokat a szankciókötelemeket soroljuk, melyek nem köthetőek a káresemény kiváltásához, illetve bekövetkeztéhez. Ezen kötelemelek többsége szerződésen vagy ügyleti felvállaláson alapul. A szoftverfelelősség szempontjából talán leginkább ez az említésre méltó. Ide tartoznak azonban az olyan extrakontraktuális megtérítési kötelemelek is, amelyeket például egy káresemény miatt előállított kár- vagy veszélyközösség keletkeztet.

3. A harmadik fajtája a szankcióknak a kétes természetű szankciókötelemelek, amikor a károkozótól látszólag teljesen független személy nem felvállalás alapján kötelezett a kár megtérítésére. Számunkra itt lényegesnek tűnő eset lehet az ingyenes szolgáltatást elfogadó fél felelőssége. (Például ingyenes termék rejtett hibájával igen nagy kárt tud okozni informatikai rendszerekben. A kárt az viseli, aki az ingyenes terméket felhasználóként kvázi használatba vette.)

Fenti típusokból kitűnik, hogy a felelősséggel kapcsolatos szereplők igen sokféle módon kötődhetnek az adott jogviszonyhoz.

Most térjünk át a szűkebben értelmezett témára, a szoftverért való felelősség kérdéskörére!

Mi a szoftver? Informatikai értelemben: működő algoritmusok összessége. Jogi értelemben pedig egy speciális szellemi alkotásnak aposztrofálhatjuk. Azt, hogy informatikai értelemben miért algoritmusok összessége, most nem

beszegeném. Reményeim szerint sikerült kiemelnem, ami számunkra most fontos.

Jogi értelemben sem kívántam mehökkentőt mondani, remélem senki sem ijedt meg e kijelentésemről. Amire utalni szerettem volna, az az, hogy a szoftver maga egy olyan szellemi termék, amely él. Működik, ráadásul a működése során bizonyos funkciói változhatnak. Például nagyobb adathalmaz kezelése során lelassulhat, kiszámíthatatlanná válhat. Sőt, akár elérhetjük azt az állapotot is, hogy sose működjön többé. Viccesen szólva azt is mondhatnánk: gyakorlatilag ez az egyetlen olyan használati cikkünk, ami nem a miénk mégsem kérjük vissza soha. Legfeljebb törölnünk kell. De a meghatározása – szerintem nem elég finom, nem elég pontos. Akármennyire próbálom alázattal értelmezni és elfogadni a szoftverre vonatkozó szabályokat, az a véleményem, hogy rosszul, rossz helyen tartjuk azokat és néha hibás következtetéseket vonunk le belőlük. Máshogy kifejezve, szerintem éles a szakadék a jogi gyakorlat és az átlagpolgár gondolatvilága között. Nem tudom, hányan próbálták már könyvelőnek elmagyarázni leltározás közben, hogy a száz felhasználó licenstes szoftvernek nem hiányzik kilencvenkilenc CD-je, mert nem is volt. Jómagam már voltam ilyen helyzetben, és higgyék el, nem egyszerű!

Véleményem szerint a problémát nem látunk ilyen borúsan, ha a szoftver-fogalmat és a szoftvereink jórészt nem az angolszász jogi kultúrából recipiáltuk volna. Bár lehet, hogy ezek a nézetek ettől függetlenül is hibásan alakultak volna ki, magának a gyors fejlődésnek köszönhetően.

Hogyan lehet kárt okozni a szoftverrel? Ugyanúgy, mint bármi mással. Az, hogy a kárt szoftverrel okoztuk, nem szabad, hogy bármin

változtasson!

A felelősség alapja a szoftver esetében többféle. Egyrészt ugyanúgy vonatkoznak ezekre az esetekre a Ptk. szabályai. Másrészt szerződésszegő magatartás is lehet a felelősség alapja, vagy külön szerződés is.

„339. § (1) Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentésül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az az adott helyzetben általában elvárható.”

Sokáig magyarázhatták az elvárhatóság fogalmát. Majd annyira objektívvé minősítette a károkozó cselekményének megtérülését, hogy az új Ptk. koncepcióban el szeretnék kerülni ezt a tévedést, ezért így próbálnak fogalmazni:

„Aki másnak jogellenesen kárt okoz, köteles azt megtéríteni. A károkozó mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kár az adott helyzetben elháríthatatlan volt.”

A szoftverrel kárt okozó személy többféle lehet. Egyrésztől a szoftver készítője okozhat kárt a szoftver olyan hibás működésével, amely nem a szavatosság körébe tartozik. Vagyis nem az elvárttól eltérő a működése, hanem kárt okoz a felhasználónak.

Lehet károkozó a szoftvert üzemeltető vagy felügyelő informatikus is, aki hanyag módon járt el például a biztonsági mentések vagy a hibás szoftvertelepítés tekintetében. (Mindennapos dolog.) Lehet károkozó maga a felhasználó is, aki például egy oda nem illő szoftvert telepít, felülír valamilyen fontos és értékes adatot, ami nem a sajátja. Ez utóbbi két példánál nem is a szoftver hibás működése okozta a kárt, mégis beszélhetünk felelősségről.

Amennyiben szerződésszegés miatti felelősségről beszélünk, általában a szavatosságról, illetőleg jótállásról beszélünk. A szavatosság és a jótállás kérdése felvet egy sor – ezen előadás keretei közt el nem férő – kérdést. Ezeket elkerülve én úgy egyszerűsítom le a dolgot, hogy az Sztj. felhasználói szerződésekre vonatkozó része a szavatosság és jótállás kérdését hiányosan és nem elégségesen kezeli le, így én például szerződésben mindenképp kikötném. Nem a jövőben létrehozandó műre egyébként az Sztj.-ben található négy hónapos [Sztj. 60. § (4) bek.] határidőben meghatározott kijavításra visszaadás és nyilatkozat

az ilyen szoftver használhatóságára amúgy sem vonatkozik. Ez gyakorlatilag hátrányosabb helyzetbe sorolja véleményem szerint a kész szoftverre kötött felhasználói szerződés esetén a szerzőt, és ezzel több lehetőséget nyit meg a felhasználó előtt.

Felelősség alapulhat szerződésen is. A szerződésen alapuló felelősség az ún. *support* vagy támogatási szolgáltatásokban jelentkezhet. Vagyis a támogatási szolgáltatást nyújtó cég felel bizonyos – általában szavatossági – igények kijavításáért. Ezekre később kívánok kitérni.

A mai szoftverpiacon túlnyomórészt ún. blankettaszerződéseket kötnek. Ezek közül nézzünk meg néhány felhasználói szerződést, miként szólnak a felelősségi kérdésekről:

Az EULA, vagyis az End-User License Agreement (végfelhasználói szerződés) a Microsoft termékek csomagolásán található, illetve telepítéskor találkozunk vele. Ez a szerződés egyértelműen fogalmaz, amikor kizár minden felelősséget. Nem sorolnám fel, milyeneket, úgyis mindenki ismeri ezeket a passzusokat. Ami érdekessé teszi szememben a szerződést, az a merészség, ahogy a szavatossági igényeket zárja ki azzal, hogy a szoftvert úgy adja el, ahogy az van, minden hibájával együtt. Vagyis a szerződő felek megállapodtak a termék fő tulajdonságaiban: hibás. (Itt jegyezném meg, hogy nem tartozom a „Linux-hívők” egyre népesebb táborába.)

A GPL, vagyis más néven a *General Public License* a szabadszoftverek egyik szerződése. Itt is kizárnak minden felelősséget az alkotók, mind a szoftverrel okozott károk tekintetében, mind a kellékszavatosság tekintetében. Talán annyit célszerű csak megjegyezni, hogy ingyenes szerződésről lévén szó, nem ütközik a Ptk. 314. § (2) bekezdésének rendelkezésébe, mivel ár csökkentéséről a szó szoros értelmében nem is beszélhetünk.

A hatályos jogszabályok szerint az Sztj. nem rendelkezik a szoftver készítője által okozott károkról, sem egyéb felelősségi kérdésekről. [Kivéve a szerzői jog megsértésének esetét. Itt is a Ptk. felelősségi szabályai körébe utalja a kérdést. Sztj. 94. § (2) bek.]

Ezek után vizsgáljuk meg a hatályos szabályozást! Az Sztj. alkalmaz néhány – jelen témához szorosan nem kapcsolódó – szigorítást a Ptk.

szerződési szabályaihoz képest a felhasználói szerződés tekintetében. A fentebb említett, a jövőben létrehozandó műre vonatkozó szavatossági szabályt kivéve azonban nem található benne semmilyen kizárása, korlátozása a felelősségnek. Amennyiben elfogadjuk, hogy a felhasználási szerződésben sok elem egy speciális vállalkozási jellegű jogviszonyra utal [pl. állás esetén az ár csak egy töredékét kell kifizetni 49. § (4) bek.], úgy nézetem szerint a vállalkozási szerződéshez hasonlóan a szerző szavatol a szoftvertermék hibáiért.

A szerződésen alapuló felelősségre – kis analógiával értelmezve korunk jogviszonyait – különleges példát találhatunk.

Szavatosság helyett támogatás: a szoftverek – vagy inkább gyártók – sajátos szerepüknél fogva olyan intézményt szültek, amely hatékonyan szolgálhatja a – sok esetben egyébként szerződéssel kizárt – szavatossági igények kielégítését. A szoftver *support*, vagyis a szoftvertámogatás intézménye alapján a gyártó vagy a gyártóval szerződésben lévő cég tevékenysége nyomán a szoftver kellekhibái, hibás vagy elégtelen működése kerülnek kijavításra.

A támogatásra általában bizonyos időkorlátot szab a szoftvergyártó. Sajnos általában nem a szoftver licenzelésének dátumától valamennyi ideig, hanem egy általa meghatározott határidőig támogatja a felhasználókat.

A felhasználók több szintű és fajtájú támogatással találkoznak. Létezik az egyszerű felhasználói támogatás, amikor a felhasználónak csak joga van bejelenteni a hibát, hátha történik valami. Ezt követő néhány héten belül válaszolnak. A magasabb szinteken gyorsabb, kielégítőbb szolgáltatást adnak. Például az egyik piacvezető adatbázisszerver szoftvereket készítő vagy egy vezető vállalatirányítással foglalkozó cég – hogy másokat ne említsek – külön szolgáltatást tart fenn felhasználóinak. A szolgáltatást használva a fontosabb partnerek (például arany fokozatú partnerek) betekinhetnek olyan adatbázisokba, amelyek a termékek már felmerült, de még ki nem javított hibáit tartalmazzák. A felhasználó kellő szakismerettel rendelkező alkalmazottai közvetlenül beregisztrálhatnak ezen rendszerekbe újabb hibákat, amelyek

kijavítására prioritást élveznek. Ezek a „felhasználók” általában nagyobb cégek szoktak lenni, hiszen magánszemélyek ritkán tudnak nagy értékű szoftvereket megvásárolni. Amellett, hogy szükségük sem nagyon van rá.

Persze létezik olyan szoftvergyártó cég is, amely ugyanezen szolgáltatás keretében ugyancsak fontos, vagy üzletiesen szólva kiemelt partner hibajelentéseit minden előzmény nélkül megoldottként tünteti fel a rendszerében, mert erőforrás vagy szakismeret hiányában nem tudják a hibát a szerződésben vállalt határidőre kijavítani. Tehát negatív példa is van bőven. A számonkérés pedig finoman szólva nehézségekbe ütközik.

Léteznek olyan esetek, amikor a felhasználó nemcsak jogosult, de kvázi köteles a hibajavításokat a saját rendszerébe beimplementálni, és ezzel ki is szolgáltatja magát a szoftver készítőjének. Mondjuk a Windows XP SP2 esetében sok egyéb alkalmazás nem működött megfelelően a 2-es javítócsomag feltelepítése után, azonban tudomás szerint a gyártó csak azon operációs rendszerekre ad teljes körű támogatást, amelyek rendelkeznek ezzel a javítócsomaggal.

Tekintsünk vissza az előadás elején a szankciók fajtáiról elmondottakra, és vizsgáljuk meg, az egyes szankciófajtáknak kik lehetnek a károkozói, illetve elméletileg – hangsúlyozom, nem a joggyakorlat szemszögéből, pusztán elméleti síkon – milyen károkat érvényesíthetünk.

Megtérítési kötelek tekintetében a kötelezett maga a károkozó, míg a megtérítendő kár a tényleges káron túl az elmaradt haszon is lehet.

Nem szankcióobligációknál a kötelezett az, aki teljesít, pl. biztosítási vagy támogatási szerződés, illetve felvállalás alapján, a kár pedig nem terjedhet túl a tényleges káron. Az esetlegesen felmerülő többletkárok – elmaradt haszon – megtérítése már nem e szankciófajta alá tartozik.

A kétes természetű szankciókötelek esetében a kötelezett maga károsult, illetve – hogy egy példával illusztráljuk a dolgot – az, aki az ingyenes szoftver használata mellett döntött.

De vajon tényleg ilyen egyszerű mindig, minden esetben a felelősség meghatározása? A kárért felelő, és a megtérítendő kár mértékének behatárolása? – Sosem az. És nem csak

a szoftverek esetében nem. Álljon itt ezért néhány kérdés, melyekre nem tudom a választ! Néhány kérdés esetében, bár ismerjük a megoldást, a hirtelen rávágható válasz mögött ellentmondások és sok tisztázatlan helyzet lelhető fel, amely remélem nem sokáig marad így.

- Két szoftver együtt nem működik, külön igen. Ki felel? (A felelősség szempontjából ez igenis kérdés!)

- Feltelepíték egy szoftvert, vagy letelepíték a saját telepítőjével és értékes adatokat töröl. Ki felel?

- Vásárolok egy szoftvert a helyi számítástechnikai boltban, eredeti csomagolásban. A CD nem működik. A szoftver működne valószínűleg... Hová tartozik ez? Termékfelelősség? Anyaghiba? A szoftvernek egyáltalán van-e forgalmazója? Kihez fordulhatok? Egyenesen a pl. tajvani gyártóhoz? Ért magyarul?

- Ingyenes szoftvert használok, és már nem működik. Vagy a shareware szoftver a jelzett határidőn belül használhatatlanná válik, néhány

adatot szintén magával viszi a sírba. Ezért felel valaki?

- Van-e és mi az elvárható gondosság mértéke a szoftver készítőjénél? Vagy volt és van-e különbség a 10 éves programozási gyakorlat és a mai között? (Nem egy esetben találkoztam azzal, hogy idősebb programozók a mai piacon 10-15 éves, gyakorlatilag teljesen leírt technológiákkal vállalkoznak, sokszor eredménytelenül.)

- Az egyes tartós fogyasztási cikkekre vonatkozó kötelező jótállásról 151/2-003. (IX. 22. Korm. rendelet alapján visszaviszem a számológépet javításra, de az eladó azt mondja, a szoftver a hibás. Ki dönti el, nem-e a hardver az? Milyen szoftverrel kell, milyennel nem kell együttműködnie? Honnan tudom meg?

- Mit szükséges elengedhetetlenül tartalmaznia egy specifikációnak? A szoftver dokumentációjának? Mennyire legyen részletes egy felhasználók számára íródott kézikönyv?

Egy példa:

- Felújítanak egy repteret és új

légiirányítási berendezéseket üzemelnek be. Hozhatnék vasútüzemi példát is, de talán ez így riasztóbb. Ennek során egy vagy több új szoftvert is készítenek a rendszer fontos részeként. 4 év múlva egyszer az egyik számítás egyik ki nem próbált módon közeledő gépeknél hibát vét. Szavatosság körébe tartozik-e még ez? Ha csak egyszer is hibázik 15-20 év alatt, akkor felel-e a gyártója? És vajon felel-e következményi károkért? Vagy csak kijavítani köteles?

- A példa máshol is jó. Egy bizonyos célra készített szoftverről kötök szerződést egy szoftverkészítővel. A határidőt, amit megszabtunk, többször elmulasztja, majd késre jelent valamit, amit bárhogy nézek, nem az, amit én látni szeretnék. Én közben szerződést kötöttem olyan tevékenység elvégzésére, amely e szoftver nélkül nem lehetséges és ezt a szoftverkészítő tudta, sőt a szerződésünk kötésakor írásba is foglaltuk. Tényleg olyan szegényes tárházam lenne

jogaim érvényesítésére, mint ami a szerzői jogról szóló törvényben le van írva? Az elvárt hasznomat nem érvényesíthetem? Akkor miért nem eredménykötelemről beszélünk?

Ilyen és ehhez hasonló kérdésekkel találkozhatunk nap mint nap, ha nyitva tartjuk a szemünket. És ebből látszik, valami nincs rendjén a szoftverek és a magánjogi megítélésük körül. A szerzői jogi törvény máshogy tekint a szoftverre, mint ahogy kellene, sokan pedig egyedüli autentikus jogforrásnak csak ezt a törvényt ismerik el. Ezen a gyakorlaton pedig nem segít hosszútávon az sem, ha felkészültebb jogászok saját szerződési gyakorlatot alakítanak ki a szoftverekkel kapcsolatos jogviszonyokra. Ahhoz, hogy világos szabályok uralkodjanak e területen is, bizony egységes ügyleti jogot kell a szerzőket – nagyon helyesen – egyoldalúan védő szerzői jogi törvény mellé tenni.

Remélem sikerült rávilágítanom a téma néhány körvonalára. Köszönöm a figyelmet!

Szoftver a versenyjogban

Bevezetés

Az információs technológiai iparágak robbanásszerű fejlődése és ezzel összefüggésben az új technológiák, így a szoftver-, hardver- és egyéb hálózati termékek megjelenése a piacokon számos jogi terület – mint például a kereskedelmi jog, a polgári és büntetőjogi felelősségi területek – tradicionális jogalkalmazási eszközeit állították korábban nem tapasztalt kihívások elé. A high-tech iparágakként jellemzett gazdasági tevékenységek, amelyek közül az információs technológia és a számítógépes szektor tehát az egyik ilyen jelentős terület, olyan sajátos jellemzőket mutatnak, amelyek megértése és figyelembe vétele nélkül nem lehet egészséges szabályozási és hatósági döntéseket meghozni.¹ Az elmúlt években az európai versenyjogi gyakorlat többször találkozhatott a szoftverpiacok kapcsán ilyen dilemmákkal, amelyek feloldását a tények és piaci folyamatok jövőbemutató, szakértői perspektívájú dinamikus vizsgálatában valósította meg.² Jelen írás azzal az állítással él, hogy a kellően rugalmas versenyjog – minden kihívás és felmerülő kétség ellenére – alkalmas a piaci folyamatok értékelésére a számítógépes iparágban is. Mindenekelőtt be kívánja mutatni a versenyjogi jogalkalmazás szempontjából nagy fontossággal bíró szoftverpiacokra jellemző tényezőket, valamint gyakorlati példákon keresztül azt, hogy milyen esetekben szükséges a versenyhatóságok közbelépése.

1. A versenypolitika céljai és eszközei

A hatékony verseny fenntartásáért való küzdelemben a versenypolitika optimális esetben nem a versenytársak érdekeit tartja szem előtt, hanem a fogyasztóét. A végső cél

A szerző a Gazdasági Versenyhivatal Infokommunikációs Irodájának munkatársa, jelenleg nemzeti szakértőként dolgozik az Európai Bizottság Versenyügyi Főigazgatóságán.

tehát közérdekű, a fogyasztói jólét maximalizálása: az, hogy adott termék minél alacsonyabb áron, minél nagyobb választékban és minél jobb minőségben legyen elérhető a nagyközönség számára. Rögzítve az előbbieket elmondható azonban, hogy a versenypolitika köztes céljaira mindig is befolyással volt az adott kor gazdasági gyakorlata és közgazdasági elméletei.³ Utóbb – az információs társadalom kialakulása nyomán – a versenyjogászok és közgazdászok felismerték, hogy a gyors technológiai változások – eddigiekben nem értékelt – hosszútávú hatékonysághoz vezethetnek, amit be kell építeni a versenyjogi elemzésekbe.⁴

A versenypolitikai elvek és célok versenyfelügyeleti eljárásokon keresztül érvényesülnek. A vállalatok háromféle piaci magatartása lehet tárgya versenyfelügyeleti eljárásnak: vállalatok közötti versenykorlátozó megállapodások, a gazdasági erőfölénnyel való visszaéléses magatartások, valamint a vállalatok összefonódásai.⁵ Mivel a tanulmány az erőfölényes magatartást illusztrálja gyakorlati példán keresztül, így ennek rövid bemutatása szükséges.

A gazdasági erőfölény azt a helyzetet jelenti, amikor a szóban forgó vállalat képes versenytársaitól, ügyfeleitől és a fogyasztóktól nagymértékben függetlenül viselkedni, tehát kereskedelmi feltételeit, árait és üzleti stratégiáját a körülményekre tekintet nélkül meghatározni. Ez a rugalmasan alkalmazható meghatározás lehetővé teszi, hogy a piacon elért részesedés százalékos értékei mellett egyéb tényezők – pénzügyi erő, a piac belépési korlátai, piacvezetés időtartama, szabadalmak tulajdonlása stb. – is figyelembe vételre kerüljenek.⁶ Ki kell hangsúlyozni azonban, hogy az erőfölény önmagában nem jogsértő a versenyjogban, de az azzal való visszaélés igen. Egy erőfölényes pozíciót élvező vállalatot nagyobb, speciális felelősség terhel kereskedelmi gyakorlata tekintetében. E speciális felelősséget az alapozza

meg, hogy a vállalat piaci ereje miatt a fogyasztók egy része számára „megkerülhetetlen” mint szolgáltató, és – amennyiben az érintett piachoz vertikálisan kapcsolódnak további piacok – a *downstream* ügyfelek számára „nélkülözhetetlen” mint beszállító. A visszaéléses magatartások lehetnek kizsákmányolóak és versenykizáróak, attól függően, hogy az üzleti viselkedés hátrányos hatásai közvetlenül a fogyasztón vagy a versenytársakon csapódnak le. Tipikus visszaélések például a túlzóan magas és túlzóan alacsony (ún. ragadozó) árak, a diszkriminatív bánásmód, e helyen azonban az ügylettől való indokolatlan elzárkózás (*refusal to supply*) és az árukapcsolás kerül kiemelésre, lévén, hogy ezek a magatartások képeztek tárgyat a Microsoft elleni európai versenyfelügyeleti eljárásnak.⁷

A következő rész azokkal a szoftverpiaci jellemzőkkel foglalkozik, amelyek kifejezetten a komputeriparágban erőfölényes vállalkozások visszaélésnek vélt magatartásainak és a szoftverpiacot érintő vállalati összefonódásoknak a versenyjogi értékelésekor, különösen az erőfölény és a piaci magatartások hatásai megítélésük merülnek fel. A versenyjog szoftverpiaci alkalmazásának eddig előfordult néhány esete ezeknek a tényezőknek a szerepe.

2. Szoftverpiaci sajátosságok versenyszempontból

a) Innováció-intenzititás

A szoftverpiacon az innováció kulcstényező. Az összetett műszaki megoldásokon alapuló termékek újabb technológiák révén fejlődnek tovább, ezért nagyon gyors és ugrásra kész innovációs tevékenység jellemzi a szoftverpiacot. A kutatás és fejlesztés (K+F) tevékenységnek tehát kiemelkedő szerepe van, mivel ez veszi hátára és viszi előre az iparágat. A K+F jellemzően hatalmas

összegű és előre nem látható sikerű befektetéssel jár, ami a termék esetében magas előállítási költséget eredményez. Mindezt a termékek és szolgáltatások életciklusa nagyon rövid, a kifejlesztett termékek további gyártási költsége (határköltsége) nagyon alacsony, következésképpen a piacon aktív vállalatok állandó versenyben vannak az újabb megoldásokért, mert így tehetnek szert jelentős, befektetéseiket fedező haszonra. Szokás mondani, hogy az ilyen innováció-intenzív piacok esetében tehát nem a piacon, hanem a piacért folyik a verseny.⁸ Innováció, avagy teljesítmény alapú verseny zajlik, nem áralapú. A piac szereplői ahelyett, hogy a meglévő termékek hatékonyabb előállításán fáradoznának – azaz a termék minőségén vagy árán javítanának –, ezáltal árversenybe kerülve egymással, megindul a verseny a következő technológiáért.⁹ Amely vállalat hamarabb felismeri az újítás lehetőségét, és hamarabb előrukkol a fogyasztók által értékelt bíró újdonsággal, az jelentős előnyre tehet szert. Ezt nevezi a szakirodalom „*first mover*” előnynek. Közgazdasági nézetek szerint a szoftverpiac ezen sajátossága, a „drasztikus innováció” adja a piacnak a természetes monopólium jellegét, nevezetesen azt a tulajdonságát, hogy a piac tipikusan egyszereplős, vagy legalábbis néhány kis versenytárs mellett jelen van egy domináns vállalkozás. A tradicionálisan egyszereplős iparágakkal ellentétben, itt egymást viszonylag rövid időközönként váltó, ún. láncmonopóliumokról találkozhatunk. Az innováció-intenzitást optimális esetben számításba kell venni a szoftverpiacok versenyjogi értékelésekor. Az a tény, hogy valamely piacvezető vállalat elhanyagolja K+F tevékenységét, vagy hogy innovatív termékek várható kompetitív forrásból, más megvilágításba helyezi a piacvezető vállalat erejét. A versenyhatóságoknak meg kell ismerniük a piac lehetséges fejlődési irányait annyira, hogy jövőbemutató

elemzésekbe bocsátkozhassanak a termékpiacot illetően. Kiválóan illusztrálja az európai versenyjogi gyakorlat jövőbemutató elemzését az AOL/Time Warner fúzió kapcsán az online zene-letöltés piacának önálló piacként való definiálása 5 évvel ezelőtt, abban az időben, amikor az online zene-eladási tevékenység még feltörekvő stádiumban volt, de jövőbeli népszerűségét már látni lehetett.¹⁰

A Microsoft ügyben az eljárás alá vont cég képviselői az operációs rendszerek piacának az innovációs készség kínálta támadhatóságát hozták fel érvként a Microsoft kvázi monopólium értékű, 95 % körüli piaci részesedésének erőfölényként minősítése ellen. Azt állították, hogy a szoftverpiacok annyira függenek az innovációtól, hogy bármikor beléphet a piacra egy új cég, ledöntve ezzel a piacvezető Microsoft hatalmát. A Bizottság nem fogadta el ezt az érvelést, hiszen a tényadatokból világos volt, hogy a Microsoft már jó ideje piacvezető, és a versenytársak pozíciója egyre gyengébb. Valószínűleg más lenne a helyzet, ha egy frissen szerzett, kevésbé nyilvánvaló piaci hatalomról lenne szó. Ebben az esetben is át kellene gondolni a versenyhatóságoknak az idő-tényezőt, azaz azt, hogy milyen hosszú legyen az az időszak, amíg a hatóság nem avatkozik be a piac egy- vagy közel egy szereplős szerkezetébe, az innováció-védelemre hivatkozva. A K+F-nek nem lehet minden összefüggésben túl nagy jelentőséget tulajdonítani. Így például a K+F kiadások magas összege még nem bizonyítéka az erőfölénynek, egyszerűen jelentheti azt is, hogy nagy kockázatot kíván a befektető vállalni.

b) Hálózati hatás

A hálózati hatás (*network effect*) egyfajta pozitív visszacsatolás, amely tipikusan a hálózatos iparágak – fizikai és virtuális hálózatok¹¹ – sajátja.¹² Lényegében, arra a jelenségre utal, hogy adott termék kiválasztásakor a fogyasztó szemében további értékkel bír a terméket már használók száma. A telefonhálózat vagy az Internet levelező-rendszer annál értékesebb minél több előfizetője van, mert akkor annál több ember érhető el az adott hálózaton belül – a telefon esetében ráadásul olcsóbban. Ez a

közvetlen hálózati hatás. SHAPIRO és KATZ amerikai közgazdászok meghatározták a közvetett hálózati hatást.¹³ Mégpedig a szoftver esetében ez azt jelenti, hogy egyrészt a fogyasztók azt az operációs rendszert vásárolják szívesebben, amelyik több funkcióval bír, amelyik több szoftverrel van felszerelve, a szoftvergyártók viszont a legszélesebb elterjedés érdekében azzal az operációs rendszerrel kompatibilis alkalmazásokat gyártanak, amely a legnépszerűbb. Közvetlenül ez utóbbi megint visszahat a fogyasztói választásra. Amennyiben egy vállalat kismértékű előnyre tesz szert, úgy beindul a piacra jellemző hálózati hatás „hólabda”-mechanizmusa, azaz a vállalat kis előnye rövid idő alatt többszöröződik a hálózati hatás vállalatot erősítő tulajdonsága miatt. Ezek alapján feltételezhető, hogy a hálózati hatással terhelt iparágakban mindig magasabb a piaci koncentráció, azaz létezik erőfölényes vállalat.

Ez nem mindig igaz. Egyrészt nem minden hálózatos iparágban van jelentősége a tárgyalt fogalomnak. A kábeltevé előfizetőinek mindegy, hogy hány társuk van, hiszen lineáris összeköttetésben vannak a szolgáltatóval, így csak az a fontos nekik, hogy érzékel-e az adás. Emellett a hálózati hatás csak egy, esetlegesen elhanyagolható hatású tényező több közül annak megállapításakor, hogy milyen piaci terjeszkedés várható vagy zajlik.¹⁴

A hálózati hatások alapesetben előnyösek a fogyasztónak. Jó eséllyel ugyanis a vállalat a növekvő előfizetői bázisból és a méretgazdaságosságból eredő többletbevétel visszaforgatja a hálózat és a termékkör bővítésére. Amennyiben a termékpiacra több hálózat is megfér, úgy ezek – feltéve, hogy kompatibilisek – összekapcsolhatóak, további előnyökhöz juttatva a fogyasztót.

A hálózati hatás révén elért piaci erő azonban sarkallhat versenyellenes fellépésre. A fentebb már említett „*first mover*” hamar előnyre tesz szert a versenytársakkal szemben. A hálózati hatás önerősítő hatása révén idővel lemaradónak a versenytársak. A kezdetben együttműködő vállalat idővel zárt stratégiára vált, hiszen ekkor már van akkora piaci részesedése, hogy az általa kifejlesztett termék standardnak tekinthető. Ő a győztese az

innovációs versenynek, ezért ő viszi mindent. A fogyasztók a legjobbat, legnépszerűbbet választották, és hacsak nem minimális a váltási költség egy megközelítőleg hasonló termékre, nem térnek át más termékre.

Mi több, egyes piacok, például a szoftverpiac másoknál hajlamosabbak monopolizálódni a hálózati hatás révén, ami azt jelenti, hogy a piac elbillen a standard tulajdonosa irányába. Erre a „*tiping theory*”-ként emlegetett elméletre hivatkozott az Európai Bizottság a Microsoft ügyben, az eljárás mindkét tényállása vonatkozásában: az interoperabilitást biztosító interfész-információk versenytársaktól való megtagadásában és a Windows média lejátszó szoftvernek a Windows operációs rendszerhez kapcsolásában.

Mint ahogy az már említésre került, nem a Microsoft felhasználói operációs rendszerek piacán birtokolt kvázi monopol pozíciója ütközik a versenyjogba. A visszaélés abban rejlik, hogy a Microsoft az információk átadásától való elzárkózása, valamint a médialejátszó operációs rendszerrel való automatikus együttértékesítése révén megfosztja versenytársait attól, hogy korábbi gyakorlatukat folytatva a standardként viselkedő Windows-zal kompatibilis termékeket gyártsanak, vagy termékeket a Windows-on terjesszenek. Ez az üzletmenet nemcsak az operációs rendszerek piacán fennálló Microsoft-erőfölény továbbberősödéséhez, hanem ennek más kapcsolódó piacokra – internetes médialejátszó piacra, munkacsoportszerver operációs rendszerek piacára – való átbilleléséhez is vezet.

c) Dinamikus hatékonyság

A dinamikus hatékonyság fogalma visszautal az innovációra, mint a szoftveripar mozgatórugójára, és az abból eredő hosszú távú előnyök figyelembevételét szorgalmazza. Párja a statikus hatékonyság, amely a klasszikus versenyfelügyeleti eljárások vizsgálatának tárgya. Az antitörzszt-jogalkalmazás – amelybe nem értendő bele a vállalatok fúziójának engedélyezése, ahol az elemzés jövőbemutató – ugyanis utólagos, következképpen nagyvonalakban olyan, mintha a vélt jog-sértés időszakában a piacról készült

pillanatfelvétel alapján döntene a hatóság. A statikus hatékonyság vizsgálata a tökéletes versenyről – azaz nagyszámú egymástól független és jól tájékozott versenytársnak a fogyasztókért való kiegyensúlyozott küzdelme – az áralapon történő rivalizálásról kialakított hagyományos közgazdasági elveket veszi alapul. Fennáll a veszély, hogy egy ilyen megközelítés alapján hozott döntés megfagyasztja az innovációt.

Látni kell tehát a lényeges különbséget a két hatékonyság-modell között: a statikus állapotban adott a konkrét piac (például a média-lejátszó piaca), és a versenytársak üzleti stratégiáikkal e piacon belül alakítják termelési, marketing és egyéb tevékenységeiket, hogy a terméket (média-lejátszót) jobb feltételekkel tudják eladni. A dinamikus szemlélet azonban arra sarkallja a jogalkalmazót, hogy észre vegye, hogy a verseny jelentős részben nem a konkrét piacon zajlik, hanem a kutatóközpontokban, az idővel. A dinamikus hatékonyság-modellben a vállalat ahelyett, hogy a már létező piacon tevékenykedne, inkább új piacot terem, vadonatúj termékkel áll elő.

A Microsoft ügyben a Bizottság – az erőfölényes ügyek történetében először – kifejezetten bevonja az ügylettől való elzárkózás magatartásának és a jogsértésnek a megállapítása esetén kiszabott jogorvoslat helytállóságának értékelésébe az innovációs készség vizsgálatát. Az innovációs mérlegelési teszt alapján a Bizottság arra jut, hogy az, hogy a Microsoft visszatartja a szoftvergyártóktól interfész-információit pozitívan befolyásolja saját innovációs készségét, azonban összességében negatívan hat az iparági innovációra. A Bizottság határozatában kötelező hozzáférés-adást ír elő jogorvoslat gyanánt, azaz a Microsoft a kötelező hozzáférést meg kell tennie a versenytársai számára. Ennek a jogorvoslatnak a meghatározása során a Bizottság ismét mérlegelte az egyéni és az iparági jelen és jövőbeli innováció kérdéseit.

d) Szellemi tulajdonjogok szerepe

A számítógépes iparágban az információ bír a legnagyobb értékkel. Az információ szellemi tulajdon,

amely védelmet igényel az illegális használat ellen. Különösen arra tekintettel, hogy a szoftverek hosszas és költséges K+F tevékenység gyümölcsei. Mindez előrevetíti, hogy a szellemi tulajdonjogi védelemnek mekkora szerepe van az iparágban. A szellemi tulajdonjogok célja, hogy a tulajdon tárgya (az információ) feletti kizárólagos rendelkezési jogok biztosításával „megjuttalmazza” a vállalatot befektetése miatt, másrészt a jövőben további innovációra ösztönözzön. A versenyjog és a szellemi tulajdonjog tulajdonképpen hasonló célokat véd eltérő mechanizmuson keresztül. Mindkettőnek a gazdasági hatékonyság előmozdítása a célja. A szellemi tulajdonnal védett termék piacán gyakorolt meglehetősen erős piaci erő és a szellemi tulajdonjog együttesen *de facto* monopóliumot hozhat létre a vállalat számára. Az, hogy a termék szellemi tulajdonjogi védelem alatt áll, még nem mentesíti a vállalatot a versenyjogi felelősség alól. A szellemi tulajdonjog tehát nem mentesség.¹⁵ Rendelteszerű gyakorlása nem,

de a versenytársak kizorítására irányuló visszaélészerű magatartás még a szellemi tulajdonjoggal védett termékelemek tekintetében is jogsértő.

A közösségi versenyjogi gyakorlat több esetben megkísérelt egyensúlyt találni a szellemi tulajdonhoz való jog és a hatékony versenyhez fűződő közérdek között.¹⁶ A Microsoft-ügy többször idézett tényállása megintcsak tankönyvbe illő példa erre. A Microsoft-ügyben ugyanis az interfész-információk visszatartása elsősorban azért volt versenykorlátozó, mert a Windows rendszerre felépült, és korábban a Microsoft által rendelkezésre bocsátott interfész-információkból táplálkozó kapcsolódó és függésben lévő piacok szereplői így hátrányos helyzetbe kerültek. A szoftver szerzői jogi és szabaddalmi oltalomban is részesül. Az erre való hivatkozás sikertelen volt a Microsoft részéről. Az interfész-információk kötelező használatba-adása ellen felhozott azon érvelést, mely szerint ezen információk alapján a versenytársak óriási előnyt kapnak, láthatóak és

lemásolhatóak lesznek a Microsoft termékei, a Bizottság azzal vetette el, hogy a kötelező használatba adás nem a forráskódra, hanem csak a szoftverek és az operációs rendszerek közötti együttműködést biztosító interfész-információkra vonatkozik.

e) Komplementaritás-interoperabilitás

A hálózatok és termékek egymással való komplementaritása a számítógépes iparág alapvető eleme. A szoftverek és a hardverek egymásra épülése hozza létre azt a virtuális hálózatot, amelyben hálózati hatások jelentkeznek. A komplementaritás egyben a termékek kompatibilitását is jelenti, amelynek jóléti hatásai: a standardok kialakulása és a termékek egymással való együttműködése (interoperabilitása). Az ilyen nyílt felépítésű rendszerekre jó példa az Intel/Windows PC struktúra, ahol különböző márkájú számítógépek megfelelnek az Intel technikai standardjának, és egyúttal használják

a Windows operációs rendszert. A kompatibilitás felerősíti a versenyt a vállalatok között, hiszen a termékek közelítenek egymáshoz, standardizálódnak. Az intenzív verseny elkerülése végett az erősebb versenytárs az inkompatibilitás stratégiájára válhat, ahogyan tette ezt a Microsoft.¹⁷

3. Összefoglalás

A fentiekben hely szűkében a szerző által legfontosabbnak vélt szoftverpiaci specialitások kerültek kiemelésre. A tanulmány megkísérelte kihangsúlyozni, hogy e jellemzőknek a szoftverpiacok jövőbeni értékelésében szerepet kell kapnia. Elvetendő az a nézet, amely szerint fel kell menteni az iparágat a versenyjogi kontroll alól. A versenyjognak mindig is voltak és lesznek kihívásai, de rugalmas szerkezete lehetőséget adott és ad ezek leküzdésére. A szoftveripar versenyjogi problémáinak kezelése csak megfelelő szakértelem mellett egy dinamikus, jövőbemetató szemlélet meghonosításával történhet.¹⁸

Jegyzetek

- High-tech iparág alatt értendő: a magas fokú R&D tevékenységet igénylő szektorok, mint a biotechnológia, a távközlés, multimédia, számítástechnika, gyógyszeripar.
- Case COMP/37.792 *Microsoft, C* (2004) 900 final, Case COMP/M.3216 *Oracle/Peoplesoft*
- A versenyjog kialakulásának időszakában a jogalkalmazók a gazdaság koncentrációjától, illetve ennek a fogyasztókra és földművesekre való terhelésétől tartottak. Az akadémiai gazdasági elméletek fejlődésével, a nyugati társadalmak magasfokú iparosodásával azonban a versenypolitika fókusza az erőforrások hatékony elosztására vetődött.
- Lang, John Temple: European Community antitrust law: innovation markets and high technology industries (1996-1997) 20 *Fordham Int. LJ* 717.
- A magyar és a közösségi versenyjogi szabályok ezen magatartásokra irányadó alapvető előírásait a tisztességtelen piaci magatartásról és a versenykorlátozás tilalmáról szóló 1996. évi LVII. törvény 11., 21., 24. §-ai, valamint az Európai Közösséget létrehozó Római Szerződés 81. és 82. cikkelyei, továbbá a 139/2004 Európai Tanácsi rendelet tartalmazzák.
- Erősen gazdasági erőfölényre utal a vállalat 50 %-os vagy ennél magasabb piaci részesedésének hosszabb ideje való fennállása, de ennek ellenére előfordulhat, hogy egy piac, különösen a nagyfokú innovációnak kitett komputer piacok, támadható abban a tekintetben, hogy folyamatos fenyegetésnek vannak kitéve innováció intenzívítása folytán. Radikális esetben pedig az erőfölény monopóliumot is jelenthet. Lenk Zsuzsanna: Szoftveróriás Európa asztalán: a *Microsoft Europe* ügy 1., Infokommunikáció és jog, 2005/3.
- Erről a témáról bővebben: Schmalensee, Richard: Antitrust issues in Schumpeterian Industries, 2000. *American Economic Rev.* p. 192.; R. Pitofsky: Antitrust Analysis in

High-Tech Industries: A 19th Century Discipline Addresses 21th Century Problems. www.ftc.gov/speeches/pitofsky/hitch.htm.

- Egyébiránt árversenybe már csak azért sem tudnak bonyolódni a szoftvergyártók, mert jellemzően a hatalmas befektetett összegeken túl, az egyes termékek előállítási költsége minimális, nincs tehát miből lefaragni.
- Case COMP/M.1845 – AOL/Time Warner, decision of 10 November 2000.
- Virtuális hálózatokban a fizikai hálózatokkal ellentétben a használók nincsenek fizikai összeköttetésben, ennek ellenére adott technológia közössége hozzáadott értéket képvisel a fogyasztó szemében. Virtuális hálózatokra példa: az MP3 lejátszó, audio CD, Playstation típusú játékok, vagy az Internet protokollok.
- Piaskoski-Corley-Goldman: Proceed with caution: the application of antitrust to innovation-intensive markets *The Journal of Information, Law and Technology*, 2004. www.elj.warwick.ac.uk/jilt/04-1/piaskoskicorleyandgoldman.html
- Veljanoski, Cento: Competition law issues in the computer industry: an economic perspective, 2003. <http://www.law.qut.edu.au/about/ljj/editions/v3n1/pdf/veljanovski.pdf>
- Robertson, Donald: New paradigms: Competition Law and high technology markets, 1999. www.freehills.com.au/print/publications_1433.html.
- Case 85/76 *Hoffman-La Roche* (1979) ECR 461
- Cases C-241 & 242/91, *Magill*, (1995) ECR I-743, Case C-418/01 *IMS Health GmbH v. NDC Health GmbH*, (2004) 4, ECR 28., etc.
- Hogan, John: Competition Policy for Computer Software Markets, *The Journal of Information, Law and Technology*, 2001/2.
- Erről részletesebben: Piaskoski-Corley-Goldman:im.; Jacobson: Do we need a new economy exception for antitrust? 2001 www.akingump.com/docs/publication/6.pdf

A mennyiségi szoftverlicenc-szerződések rendszerében érvényesülő jogok és kötelezettségek

A mennyiségi licenc-konstrukciók fogalmának meghatározása

A kereskedelmi szoftverek elsődleges (ám nem egyetlen) jellemzője, hogy kizárólag ellenérték fejében szerezhető használati jog. Ezen speciális jellemző alapján a szoftverpiac által megfogalmazott igények hamar szükségessé tették, hogy egyes termékek – tipikusan azok, amelyeket üzleti vállalkozások, gazdálkodó szervezetek használnak – elérhetőek legyenek eltérő licenfeltételekkel, aszerint, hogy a felhasználó mennyi szoftvert kíván az adott alkalommal beszerezni. Minél nagyobb mennyiségű a beszerzés, annál több jogosultságot vagy kötelezettség alóli mentesítést tartalmaz a szoftver-licenc. Ez a mennyiségi licencelés alapvető értelme. Emellett azonban, ahogy erre piaci igény mutatkozott, újabb licenelési konstrukciók jelentek meg. Ezek még több kedvezményt (vagy kötelezettségek alóli mentesülést) nyújtanak a termék egy példányban való, „dobozos” licenfeltételek szerinti beszerzéséhez képest, ám ellenszolgáltatásként a licenelző olyan szerződéses kötelezettségeket vállal magára, melyben előre meghatározza a jövőbeni szoftverbeszerzései alakulását, vagy ennek egy részét. Ezek a szerződések már tulajdonképpen több évre szóló tervet jelentenek, amely tervben szereplő beszerzési limitekhez a licenelző az általa elért kedvezmények fejében kötve van. A mennyiségi licenc-konstrukciókat elsősorban az a tény hívta életre, hogy a szoftverlicenc-szerződések a gyártó által előre meghatározott

blankettaszerződések. A piaci környezetnek viszont szüksége volt arra, hogy ne csak egyféle felhasználási feltételrendszer szerint lehessen egy adott terméket használni. A mennyiségi konstrukciók még nem jelentenek teljesen szabadon megkötött, mindkét fél által befolyásolható tartalmú szerződéseket, de a beruházóknak így már legalább választási lehetőségeik alakultak ki az adott termék felhasználási feltételeire nézve.

A fentiek alapján tehát mennyiségi licenc-konstrukciónak kell tekinteni minden olyan licenelési konstrukciót, amelyben meghatározott mennyiségű termék beszerzése esetén a gyártó eltérő licenelési feltételeket határoz meg, mint amely az egy példányban, önállóan beszerzett termék tekintetében irányadó.

A mennyiségi licenc-konstrukciók által nyújtott kedvezményes jogosultságok típusai

Az egyes kedvezmények számbavételét előtt fontos kiemelni, hogy az egyes mennyiségi licenc-konstrukciók az itt bemutatott kedvezményeknek csak egy részét tartalmazzák (egyes konstrukciók többet, mások kevesebbet), illetve egyes kedvezmények csak a mennyiségi konstrukción belül külön igénybevett szolgáltatáscsomag részeként érhetőek el. E szolgáltatáscsomagok általában előfizetéses rendszerűek, a legtöbb esetben verziókövetést és technikai támogatást nyújtanak, de tartalmazhatnak egyéb szolgáltatásokat is.

A továbbiakban az egyes kedvezmény-típusok négy csoportba sorolva kerülnek bemutatásra.

Költségekkel kapcsolatos kedvezmények

Árkedvezmény, elosztott díjfizetés

Az árkedvezmény a mennyiségi licenelés mozgatórugója, az erre irányuló igény váltotta ki a mennyiségi licenctípusok létrejöttét. A kedvezményt általában egy sávosan növekvő kedvezményrendszer alkalmazásával határozzák meg. Ez egy pontrendszer segítségével történik, amelyben vagy minden termék egy pontot ér, vagy minden elérhető termék egy meghatározott pontértékkel rendelkezik (így differenciálásra nyílik mód az értékesebb vagy kevesebb termékek tekintetében). A beszerezni kívánt termékek ára aztán annak alapján kerül meghatározásra, hogy a megrendelt termékekhez kapcsolódó pontértékek alapján mely ársávot éri el a megrendelő. Gyakran alkalmazott megoldás, hogy a gyártók a termékeiket több csoportba osztják be (*product pool*), és mindegyik csoportban külön kell teljesíteni a meghatározott minimális rendelkezéseket, illetve különböző árszinteket lehet elérni.

A legtöbb esetben nem csak az elérhető termékekhez, hanem a mennyiségi konstrukcióban elérhető egyéb szolgáltatásokhoz (emelt szintű technikai támogatás, a verziókövetés meghosszabbítása, stb.) is meghatározott pontértékeket rendelnek.

A kedvezmény lehet egyszeri vagy maradandó, ez utóbbi esetben a további rendelkezések is az első rendelés által meghatározott árszinten lehetségesek (további beszerzésre vonatkozó árkedvezmény).

Amennyiben a szerződést meghatározott időre kötötték, lehetőség nyílik arra is, hogy a megrendelő a szerződés időtartamára előre meghatározza a megrendelésre kerülő

szoftverek mennyiségét, így ennek alapján állapítják meg az ellenérték összegét, amelyet a megrendelő a szerződés időtartama szerint egyenletesen elosztva (tipikusan 3 évre, évenként) köteles megfizetni. A konkrét megrendelések eltérése az előre meghatározottól (és ennek alapján a módosított ellenérték) évente kerül elszámolásra. A konstrukció előnye a megrendelő számára a pontosan, előre tervezhető költségek alakulása. További előny, hogy az ár előre – meghatározott valutánemben – rögzített, így a beszerző védve van az árfolyam-ingadozásokból vagy más okból eredő áremelésektől, így az utolsó évben is az induló év árain szerzi be a szoftvereket. Az ilyen jellegű szerződések esetében gyakori kikötés, hogy a szoftver felhasználási joga a szerződés időtartamára csak feltételeesen kerül a megrendelőhöz, a végleges felhasználási jog csak a szerződés lejártával (a teljes ellenérték megfizetésével) száll át. Amennyiben a megrendelő a szerződésből annak lejárta előtt kíván kilépni, úgy a szoftverek felhasználási jogát elveszti.

További beszerzés esetére vonatkozó árkedvezmény

Amennyiben az adott licenelési konstrukció meghatározott időtartamra szól, lehetőség nyílik arra, hogy a további rendelések alapján az elért árszint is növekedjen. A meghatározott időtartamra szóló konstrukciókat a legtöbb esetben 1-3 évre kötik, a szerződés lejártakor automatikus meghosszabbítással (amennyiben a felek eltérő akaratukat nem jelzik, és a meghosszabbodáshoz szükséges feltételek teljesülnek). Az aktuális árszint újrakalkulálása történhet évente, negyedévente vagy minden vásárlás után automatikusan.

Az ilyen konstrukciókban legtöbbször

A szerző a PTE ÁJK doktorandusz hallgatója, licenelési tanácsadó.

kötelező minimális utánrendelési korlát meghatározására kerül sor. Ennek nem teljesítése esetén a megrendelő visszaeshet egy vagy több árszint-kategóriát, sőt ez egyes konstrukciókban a kedvezményes beszerzésre vonatkozó jogosultság megszűnését is eredményezheti. Ebben az esetben a kedvezmény újbóli eléréséhez a megrendelő kénytelen újból a meghatározott kezdő megrendelésnek megfelelő mennyiségű szoftvert beszerezni. Az árszintek közötti fel- és lefelé történő mozgás pontos szabályait a gyártók – gyakran igen bonyolult módon – szabályozzák.

Leányvállalat beszerzésbe való bevonásának lehetősége

A leányvállalatok bevonása a menynységi licencszerződések hatálya alá jelentős könnyebbséget jelent az adott cég (cégcsoport) számára, mert ezáltal a kisebb, a meghatározott kezdő rendelési minimumokat teljesíteni nem tudó leányvállalatok is a közösen elért árszinten tehetnek beszerzéseket.

A bevonás kétféleképpen történhet. Egyrészt úgy, hogy a bevont leányvállalatok rendelési értékei is növelik az elért árszintet (azaz minden rendelés összeadódik), másrészt úgy, hogy csak az anyavállalat (vagy a kezdő rendelést tevő vállalat) rendelései növelik az árszintet, a szerződéshez csatlakozó vállalatok pedig csak ezen a szinten rendelhetnek, de a rendeléseik az árszintben előrelépést nem befolyásolják.

Fontos kiemelni, hogy a leányvállalat bevonását a mennyiségi licencszerződés hatálya alá a legtöbb esetben dokumentálni kell (csatlakozási nyilatkozattal/kérellemmel). A gyakorlatban sajnos ezt nem minden gyártó kezeli megfelelő szigorúsággal, így – különösen azokban az esetekben, amikor a teljes felhasználószámra vonatkozó kötelezettséget vállal a megrendelő – ez komoly visszaélésekre, illetve téves elszámolásokra ad lehetőséget.

Verziókkal kapcsolatos kedvezmények

Downgrade jogosultság

A *downgrade* jogosultság biztosítja a szoftver felhasználója számára, hogy ha rendelkezik egy adott termék tekintetében legális licensszel, úgy annak a terméknek bármely korábbi változatát is jogszerűen használhatja. Ez különösen olyan esetekben kedvező, ahol a szoft-

verek illegitimitása korábban jelentős mértékű volt, vagy hirtelen nagy mértékű szoftver-fejlesztést valósítanak meg. Az új beszerzés után ugyanis a termékek új verzióinak telepítése csak hosszadalmasan valósítható meg, a legalitás rendezése azonban a licencek megszerzése pillanatától megvalósul, maga a konkrét telepítési folyamat nem befolyásolja azt.

Kompetitív upgrade

A kompetitív *upgrade* más gyártó konkurens termékéről való áttérés esetében biztosított árkedvezményt jelent. A legtöbb esetben pontosan meghatározásra kerül, hogy mely gyártók milyen termékei (mely verziói) jöhetnek számításba frissítési alapként.

A kompetitív *upgrade* jogi megítélése aggályosnak mondható. Mivel az adott más gyártó termékét frissítési alapként számítják be, annak felhasználására a felhasználó többé már nem jogosult (mivel csak ekkor jogosult használni az *upgrade* során szerzett terméket). Ez viszont azt jelenti, hogy az így létrejött termék licencszerződése egy harmadik személy és a felhasználó közötti jogviszonyt befolyásol, nevezetesen a konkurens gyártó és a felhasználó között fennálló licencszerződést, mégpedig úgy, hogy az abban biztosított jogok egy részének gyakorlását a harmadik fél tudta és hozzájárulása nélkül megtiltja. A fentiek dacára a kompetitív *upgrade* alkalmazása általánosan elterjedt gyakorlatnak mondható.

Nyelvi átjárhatóság

A nyelvi átjárhatóság alapján a felhasználó – amennyiben rendelkezik az adott termék tekintetében legális licencjogosultsággal – az adott termék bármely létező nyelvi verzióját is jogszerűen használhatja. Ez különösen multinacionális cégek esetében, illetve több nemzetiség által lakott területeken jelentős kedvezmény. Egyes mennyiségi licenc-konstrukciók csak korlátozott nyelvi átjárhatóságot biztosítanak.

Platform-függetlenség

A platform-függetlenség azt jelenti, hogy az adott termék bármely hardver-platformra elkészült változata jogszerűen használható, amennyiben a termék használatára a felhasználó jogosult. Ez elsősorban

akkor előnyös, ha a felhasználó a termék várható életciklusán belül más hardverplatformra kíván áttérni, vagy ha egy adott cégen belül vegyesen alkalmaznak többféle hardvert, és a szoftverek mozgása gyakori.

Verziókövetés

A verziókövetés minden esetben csak meghatározott időintervallumban (leggyakrabban 1 év) értelmezhető. Eszerint a termék adott időszakban megjelenő összes új verziójára jogosult a felhasználó áttérni. A verziókövetés lejártá után a lejárt időpontjában elérhető legfrissebb változatot jogosult használni. Fontos kiemelni, hogy a verziókövetés nem jelent automatikusan *downgrade* jogot is, azaz a felhasználó számára csak azok a verziók érhetők el, amelyek a verziókövetés ideje alatt jelentek meg, a korábbiak nem. Természetesen, ha a beszerzéskor nem a legfrissebb verziót vásárolta meg, akkor az igénybe vehető verziók köre tágabb. A verziókövetés csak a gyártó által stabilnak tekintett, végleges verziókra vonatkozik, a teszt/béta-változatokra nem.

A termék működésével kapcsolatos kedvezmények

Technikai támogatás

Technikai támogatásnak tekintünk a gyártó részéről nyújtott minden olyan szolgáltatást, amely a termék működésére, használatára, hibakeresésére és hibajavítására irányul. Ennek megfelelően a technikai támogatás mértéke nagyon sokrétű egészen a szakember személyes kiküldéséig. A technikai támogatásokat kétféle szempont alapján csoportosíthatjuk.

A rendelkezésre állás módja és ideje szerint a következő esetek lehetségesek:

1. A nem valós időben történő tanácsadás a támogatás legegyszerűbb módja. Tipikusan e-mail-ben vagy web-es felületen (fórumokon, stb.) valósul meg. Mivel nem valós időben történik a válaszadás, a rendelkezésre állás ideje itt nem releváns.

2. A valós időben történő távoli támogatás telefonon vagy más hasonló jellegű kommunikációs eszközön keresztül történik. A legtöbb esetben elkülönül a rendelkezésre állás ideje aszerint, hogy csak munkanapokon vagy minden nap, napi 24 órában nyújtott a szolgáltatás.

3. A személyes támogatás a legmagasabb szintű, amely kivétel nélkül csak külön előfizetés ellenében érhető el. A rendelkezésre állás tekintetében való megkülönböztetés hasonlóan alakul, mint az előző esetben.

A támogatás tartalma szerint megkülönböztethető:

1. Csak a hibajavítással kapcsolatos információk megadása
2. Hibajavítás, és a hibakeresésben támogatás
3. Telepítési, beállítási segédlet, valamint hibakeresés és hibajavítás
4. Korlátlan támogatás (a felhasználó által felvetett bármely feladathoz nyújtott asszisztencia)

A támogatás, attól függően, hogy mit tartalmaz, lehet az adott mennyiségi licenclézési konstrukció része, de lehet külön előfizetést igénylő szolgáltatás. Mindkét esetben időben korlátozottan kerül meghatározásra (tipikusan 1 évre, amely aztán meghosszabbítható). A legtöbb gyártó több támogatási szintet is kínál, részben alapszolgáltatásként, részben előfizetéses konstrukcióban.

Életcikluson túli támogatás

Az életcikluson túli támogatás olyan különleges technikai támogatás, amelyet azon termékek tekintetében nyújtanak, amelyeket a gyártó cég hivatalosan már nem támogat (ez általában az aktuális verzió előtti 3-4. verzió). Ezekre a termékekre már csak külön szolgáltatás keretében lehet támogatást biztosítani (az életcikluson túli támogatás mindig külön szolgáltatás, az adott mennyiségi licenc-konstrukciónak sohasem része). A támogatás vonatkozhat hagyományos technikai támogatásra, illetve az újonnan megjelenő hardverelemekkel, szoftverekkel való kompatibilitás fenntartására. Az ilyen jellegű támogatásra speciális esetekben merül fel igény, amennyiben egy adott cég valamilyen okból nem tud a termék verziójában magasabb szintre lépni. Minden esetben határozott időre kötik, és a legtöbb gyártó meghatározza azt a maximális időtartamot is, ameddig ezt a különleges támogatást nyújtani tudja.

Forráskódhoz hozzáférés

A forráskódhoz hozzáférés lehetősége viszonylag újonnan jelent meg a kereskedelmi szoftverlicenckek tekintetében. Ennek oka

nagy valószínűséggel a szabad szoftverek (melyek tekintetében a forráskód megismerése a felhasználó „alapvető joga”) viszonylagos térhódítása, illetve a szoftverek testre szabhatóságára irányuló egyre nagyobb igény, amely tipikusan a nagyobb vállalatok esetében járhat jelentős haszonnal.

A kereskedelmi szoftverek esetében a forráskód kizárólag egyes mennyiségi licencszerződések keretében (esetleg további díjazás fejében igényelt extra szolgáltatásként) válik megismerhetővé a felhasználó számára, és ilyenkor is a legtöbb esetben korlátozott mértékben, kikötve, hogy az erre alapuló fejlesztések csak cégen belül használhatóak. Ezek a korlátozások a kereskedelmi szoftverlicenclés lényegéből adódnak, hiszen a kereskedelmi szoftvereket ellenérték fejében forgalmazzák (a szabad szoftverek ingyenesen is terjeszthetők), és a forráskód nyilvánossá válása ezt ellehetetlenítené. Ezért a legtöbb esetben csak a forráskód egy részébe engednek betekintést, szigorú titoktartási feltételek meghatározása mellett, és a betekintés célja is csak a szoftver személyre szabása, vagy egyes saját fejlesztésekkel kompatibilissé tétele lehet. A módosított termék forgalmazása minden esetben kizárt. Emellett gyakran állapítanak meg egy – viszonylag magas (pl. nagyvállalati szerződés, több ezer PC) – korlátot, amely alatt a forráskód megismerése nem lehetséges. Mindezen korlátozásoktól függetlenül nagyon jelentős lépésnek tekinthető ez az újítás a kereskedelmi típusú szoftverlicenclés történetében, mert ezzel a két nagy licenclési elgondolás (tulajdonosi és szabad szoftverlicenclés) közötti egyik legalapvetőbb eltérés kezd elmosódní.

Egyéb kedvezmények

Egy adathordozóról több számítógépre történő telepítés joga

A mennyiségi licenclés során a felhasználó a legtöbb esetben több példányban vesz ugyanabból a termékből, így ebben az esetben teljesen fölösleges számára minden egyes licenclt termékhez külön telepítőkészlet. Ezzel a gyártó számára is csökken az előállítási költség, ami az árban is jelentkezik. A dobozos termékek esetében minden egyes megvásárolt szoftverhez külön

licenclgazolás tartozik (amely vagy a gyártó által kibocsátott egyedi igazolólap (pl. COA), vagy maga a licenclszerződés). A mennyiségi licenclés esetében viszont a gyártó állít ki a kérdéses szoftverek tekintetében – kifejezetten a felhasználó nevére szólóan – licenclgazolást. Ez azért előnyös, mert így nem kell számtalan igazoló dokumentumot megőrizni, hanem egy áttekinthető dokumentumon szerepel minden szoftver, amely közvetlenül a gyártótól származik.

Otthoni felhasználás joga

Az otthoni felhasználás joga viszonylag új keletű kedvezmény, jelenleg kevés mennyiségi konstrukcióban érhető el, tipikusan csak további előfizetett szolgáltatások keretében. Ezt a kedvezményt feltehetően az illegális másolatok elleni sikertelen küzdelem hívta életre. A szoftvercégek ugyanis belátni kényszerülnek, hogy a szoftverek jogtisztaságát otthoni felhasználási környezetben nagyon nehéz, szinte lehetetlen ellenőrizni. Ezért bizonyos feltételek mellett engedélyezik a szoftverek – gyakorlatilag ingyenes – használatát. Ez a legtöbb esetben csak egyes termékekre, termékcsoporthoz vonatkozik. A felhasználók számára ez komoly kedvezmény, mivel így a vállalat újabb előnyökhöz juttathatja dolgozóit, elősegítve az otthoni munka – távmunka elterjedését, könnyebb megvalósíthatóságát. Ez a kezdeményezés szintén jelentős, mert ez is közelebb hozza a szabad és a tulajdonosi szoftvereket egymáshoz, hiszen a jogosult felhasználók körének ily módon történő kiterjesztésével a terjesztés és felhasználás szabadsága irányában érezhető egy apró, ám jelentős elmozdulás.

Mindezek mellett az otthoni felhasználás szabadsága komoly problémákat is felvet. Abban az esetben ugyanis, ha az adott felhasználó alkalmazotti kapcsolata megszűnik az otthoni felhasználás jogát is biztosító mennyiségi licenclkonstrukcióval rendelkező céggel, a szoftver további használatára vonatkozó jogosultsága is automatikusan megszűnik. E szabály betartásának ellenőrzése viszont megint csak gyakorlatilag lehetetlennek bizonyul.

Névre szóló, aláírt szerződés

A mennyiségi licenclkonstrukciók esetében a legtöbbször – ám nem

minden esetben – névre szóló szerződés születik a gyártó és a felhasználó között. Ez a gyakorlat – amely a dobozos termékek esetében egyáltalán nem figyelhető meg – a felhasználó és a gyártó közötti kapcsolat szorosabbá válását, a szerződés kevésbé blankettaszerződés jellegét erősíti, továbbá megkönnyíti a licencljogsultság igazolását. A mindkét fél által aláírt (ám még mindig egyoldalúan meghatározott tartalmú) szerződés a nagyvállalati mennyiségi licenclésre jellemző.

A mennyiségi licenclkonstrukciók által meghatározott kötelezettségek típusai

Rendelési minimumok

A rendelési minimum a mennyiségi licenclszerződések alapvető eleme. Eredetileg minden mennyiségi licenclszerződés megállapított egy meghatározott minimum szoftvermennyiséget, később azonban – a piaci igények által diktált szükségszerűségek alapján – kialakult egy olyan mennyiségi licencltípus, ahol nincs (vagy jelképes) a rendelési minimum. Ez tipikusan az egy alkalomra szóló mennyiségi licenclkonstrukciókra jellemző. Felmerülhet a kérdés, hogy mi értelme van olyan mennyiségi konstrukciónak, amelyben egy terméket is meg lehet venni, azaz miben különbözik ez a dobozos termék vételétől. A különbség itt abban áll, hogy a mennyiségi licenclés esetében ilyenkor is járnak kedvezmények. Tipikus, több nagy gyártó által is alkalmazott megoldás, hogy ilyen esetben a verziókövetést foglalja még magában a licenclszerződés. A meghatározott időre szóló mennyiségi licenclszerződések esetében minden esetben van kikötött kezdő rendelési minimum, bár a kisebb ügyfelek számára kialakított licenclkonstrukciónál itt is megfigyelhető, hogy igen alacsony minimumot (pl. 5 db termék) határoznak meg.

Utánrendelés meghatározása

A kezdő rendelés mértékének meghatározása mellett a legtöbb, meghatározott időre szóló licenclszerződés (az egy alkalomra szóló szerződés

esetében utánrendelés nem adható) meghatározza a szükséges minimális utánrendelés mértékét, egy adott időszakra (1 évre, negyedévre) lebontva.

Amennyiben a megrendelő ezt nem teljesíti, licenclkonstrukciótól függően többféle szankció lehetséges. A legenyhébb esetben a megrendelő a meghatározott árszintek tekintetében eshet vissza egy vagy több kategóriát, esetleg visszakerülhet a legalacsonyabb szintre. Ilyenkor gyakran meghatározza a szerződés – a megrendelő érdekeinek védelmében –, hogy egy kérdéses időszakban maximum hány kategóriát eshet vissza a megrendelő. További lehetséges szankció, hogy a szerződést a gyártó fölmondja, és a megrendelőnek újra a kezdő megrendelés minimumát kell teljesítenie. A legtöbb esetben itt is szabályozva van, hogy mekkora időszak elteltével jogosult a gyártó a szerződés felbontására. Létezik olyan konstrukció is, amelyben a megrendelő egy előre meghatározott szoftver-mennyiség beszerzésére tesz ígéretet egy meghatározott futamidő alatt, és a szerződés szerint, amennyiben ennek a kötelezettségnek nem tesz eleget, a beszerzett szoftverek használati jogát is elveszti. Ebben az esetben a szoftver-használati jogok a szerződés megkötésekor csak feltételesen kerülnek a megrendelőhöz, a végleges használati jogosultság csak a szerződés eredményes lejártakor száll át.

Időszakos elszámolási kötelezettségek

A licenclszerződés a megrendelő számára meghatározott időszakonként esedékes elszámolási kötelezettséget jelenthet. Ennek többféle oka lehet, elsősorban az utánrendelési minimumok teljesítése szempontjából lehet szükséges az elszámolás. Léteznek olyan licenclkonstrukciók, amelyekben a megrendelő egy adott időszakban tetszőlegesen használatba vehet a gyártó szoftvereiből bármit, és csak az adott időszak végén, utólag kell elszámolnia, és a termékek árát kifizetnie. Ilyenkor, ügyesen időzített beszerzésekkel, a gyártó a meghatározott időszak egy részén ingyenesen használhatja a kérdéses szoftvereket, ebben az esetben tehát az elszámolási rendszer kifejezetten a megrendelő érdekeit szolgálja. A

teljes felhasználószámra kiterjedő licenckonstrukciók esetében pedig a megrendelő a felhasználók (számítógépek) számának változását köteles bejelenteni, mert a szükséges licencek száma is automatikusan ezekhez igazodik.

Termékcsoportok meghatározása

Egyes licencszerződések tekintetében az elérhető termékek többféle termékcsoportokba sorolva kerülhetnek meghatározásra. Ez kétféle célt szolgálhat. Egyik esetben a termékcsoportok elemei külön is hozzáférhetők, de a sávos árkedvezményt és az árszintet termékcsoportonként külön számítják. A másik esetben a termékek önállóan nem érhetőek el, csak a csomag teljes egészét lehet beszerezni. Ilyen esetben

gyakori, hogy a gyártó az elérhető termékcsoportokat úgy határozza meg, hogy ezek között átfedések mutatkoznak (a leggyakrabban használt szoftverek tekintetében), és így a felhasználók számára nagyobb választási szabadság alakítható ki.

Teljes felhasználószámra kiterjesztés

A mennyiségi licenckonstrukcióknak léteznek olyan típusai, amelyek teljes felhasználószám (vagy számítógépszám) tekintetében megkövetelik a kérdéses termékek megrendelését. Ez teljesen független attól, hogy a valóságban az adott terméket hány felhasználó használja, vagy az hány számítógépen kerül feltelepítésre. Az ilyen konstrukciók a legtöbb esetben jelentős árkedvezményt tartalmaznak, és minden esetben tar-

talmaznak egy – általában jelentős mértékű – minimális felhasználó illetve számítógép számot, amely elérése nélkül a konstrukció nem vehető igénybe. Minden esetben elszámolási kötelezettség is járul a konstrukció igénybevételéhez, amelyben előre meghatározott időszakonként egyeztetik a felhasználók illetve számítógépek számának változását, és a megrendelő ennek megfelelően esetleges új licenceket vásárol.

Átruházás, átadás tilalma és korlátozása

Mivel a mennyiségi licencek a legtöbb esetben névre szólóak, a gyártó és a megrendelő kapcsolata jóval szorosabb és közvetlenebb, mint a dobozos licenctípusú szoftverek esetében, a szoftverek átruházása

kevésbé egyszerű, gyakran korlátokhoz kötött. A legtöbb mennyiségi licenckonstrukció legalábbis kötelező bejelentéshez köti a szoftverek átruházását, történjen ez akár ingyenes, akár visszerthes jogügylet keretében. Gyakori, hogy a licencek átruházása alapesetben tilos, így azt csak a gyártó külön engedélyével lehet kivitelezni. A fentiek oka elsősorban az, hogy a gyártó a legtöbb esetben saját, név szerinti nyilvántartást vezet a mennyiségi licenckonstrukciók alapján vele jogviszonyban álló gazdálkodó szervezetekről. Másodsorban a gyártó azt is meg kívánja akadályozni, hogy a mennyiségi licenckonstrukcióban beszerző vállalat esetleg a termékeket a kiskereskedelemben a dobozos termékek – általában jelentősen magasabb – árán üzletszerűen továbbértékesítse.

A nyílt forrású licenzek és a magyar jog*

A magyar jog és a nyílt forrású licenc viszonya ma egy mindenképpen aktuális, de semmiképpen sem fixen eldöntött megoldásokkal rendelkező kérdés. Nem egy igazán kidolgozott dogmatikájú vagy letisztult megoldásokkal rendelkező terület, hanem egy olyan témakör, ami kérdéseket vet fel, amikre számos válaszlehetőség létezik. Az itt elhangzottakat el lehet fogadni az egyik válaszlehetőségnek, azonban más válaszok is minden további nélkül lehetségesek.

A legalapvetőbb probléma, amely a szoftver licenzeléssel kapcsolatban általában jellemző, hogy a licenzek készítése általában nem magyar, de még csak nem is kontinentális jogi környezetben történik. Az, hogy mi viszonyt egy kontinentális jogi környezetben használjuk fel őket, még jogászként is nem kis fejtörést okoz, hát még egy laikus felhasználónak. Így bármennyire is vonzó az, hogy egy angol vagy egy amerikai eredetű licencet egyszerűen lefordítanak magyarra, és utána azt tekintik a magyar licencnek, egy magyar jogász szakember számára ez nyilvánvalóan butaság. A magyar jog például nem ismeri az „ügy adom át (az adott terméket), ahogy az jelenleg van” koncepciót, az angol és amerikai kötelmi jog „as is” klauzuláját, amely kiterjed a termék rejtett hibáiért való felelősség kizárására is. Így hiába szerepel a licencben, a felelősség erre hivatkozó kizárása nem érvényes. A nyílt forrású licenzekkel kapcsolatban ez a probléma ugyanígy felmerül. A mai előadásnak alapvetően az egyik témája az, hogy rámutassak, milyen fontosabb – az imént említetthez hasonló – kérdések merülhetnek még fel.

Kezdjük azonban a terminológiai kérdésekkel. A nyílt forrású szoftver fogalmát sokan és sokféleképpen határozták meg. Én kiemeltem ezek közül egyet, amelyik szerintem egy

viszonylag jól sikerült összefoglalás. Ez a Nyílt Forrású Kezdeményezés, az *Open Source Initiative*-nek a fogalma a nyílt forrású szoftverről. Eszerint a nyílt forrású szoftverek jellemzői a következők:

- A terjesztés joga szabad, ami azt jelenti, hogy a terjesztés joga mindenkit, aki a szoftver példányához hozzájut, megillet, akár ingyenesen, akár (monetáris jellegű) ellenérték fejében. Ez nagyon fontos elem, mert sok olyan szoftvertermék van, amelyknél bizonyos megkötések vannak, például kizárólag ingyen terjeszthető. Ilyen esetben a termék nem tekinthető nyílt forrású szoftvernek akkor sem, ha az összes többi feltétel teljesül.

- A forráskódhoz hozzáférés és a forráskód terjesztése szabad. Ez is egy alapvető fontosságú jog, hiszen e nélkül értelmetlen nyílt forrásról beszélni. A forráskód elsősorban akkor hasznos, ha a szoftvert valaki módosítani akarja, vagy származékos művet szeretne létrehozni belőle. Másrészt a működés megértéséhez és a hibajavításhoz is nagyban segítséget nyújt. Így tehát a nyílt forrású szoftvernek jellegzetes tulajdonsága, hogy mindegyik felhasználó jogosult – gyakorlatilag a szoftverrel együtt automatikusan – a forráskódhoz is hozzájutni, azt megismerni és terjeszteni.

- Ugyancsak fontos jogosultság a módosítások és származékos művek létrehozatalának és terjesztésének joga. Itt arról van szó, hogy ha már egyszer rendelkezésemre áll maga a termék, és a forráskód, és a terméket módosíthatom, azaz származékos művet is létrehozhatok, akkor azt nem csak magamnak tarthatom meg, hanem az ilyen módon előállt módosított művet is terjeszthetem.

- Az eredeti szerző kódjának sértetlenségéhez való jog. Ez alapvetően nem csak egy nyílt forrású licenzben jelenik meg nagyon határozottan és kidomborítottan, hanem mindegyikben ott van, egyszerűen a szerzői jog mögöttes szabályainak az okán. Arról van szó, hogy mindenképpen elkülönül az egyes részleteknek a szerzősége az ehhez tapadó

jogokkal együtt. Vannak olyan licenzkonstrukciók, ahol ez annyira manifeszt, hogy példának okáért elő van írva, hogy az eredeti forráskódot sértetlenül kell hagyni, és bármilyen módosítást, csak úgynevezett foltok (*patch*) formájában lehet terjeszteni, amit aztán a felhasználó majd vagy alkalmaz vagy nem. Megint más esetekben ennyire nem szigorú a feltétel, és a szerződés csak azt írja elő, hogy a módosított terméket terjesztő nem nevezheti ugyanannak a szoftverterméknek, mint aminek az eredeti szerzője nevezte. Az ok minden esetben a szerző személyhez fűződő jogának – konkrétan a szerző reputációhoz való jogának – a védelme. Ha a szerző meg is engedi azt, hogy mások módosítsák a művét azt azért nem szeretné, hogy az ezzel kapcsolatos esetleg negatívan sikerült módosítások hatása az ő reputációján csapódjon le.

- Újabb fontos elem a felhasználók közötti diszkrimináció tilalma. Látványosan ez egy meglehetősen furcsa követelmény, de ha egy kicsit kifejtem, akkor érthetőbb lesz. Nem nyílt forrású az olyan szoftver például, amelynek licenzében olyan megkötés van, hogy meghatározott célra, vagy valamely országban nem használható. Bármennyire is dicsérendő etikai szempontból például az, ha valaki előírja, hogy az ő termékét nem lehet kémkedésre használni, ha ez elő van írva, akkor ez nem egy nyílt forrású szoftver, mert diszkriminál a felhasználók között.

- A licenzből származó jogok automatikus átszállásának kötelezettsége azt jelenti, hogy mindenki aki hozzájut a termékhez, automatikusan jogot szerez a használatra a licenzfeltételeknek megfelelően. Nincs tehát szükség arra, hogy az eredeti szerzővel kapcsolatba lépjen és tőle jogokat kérjen, hanem automatikusan továbbállnak rá azok a jogok, amiket a licenz biztosít.

- A licenz nem kötődhet konkrét termékhez. Ez azt jelenti, hogy ha például valaki egy gyűjteményes műbe beleteszi a termékét, nem lehet azt mondani, hogy szabad ugyan ezt a terméket terjeszteni,

de kizárólag ezzel a gyűjteménnyel együtt, mert ekkor az már nem nyílt forrású szoftver.

- Végül technológia-semlegesnek is kell lennie a licenznek. Nem lehet például előírni azt, hogy az adott termék CD-ROM-on nem terjeszthető, csak az Internetről tölthető le, hiszen ez nyilvánvalóan technológia-függő szabályozás. Gyakorlatban elég sokféle és rafinált módon szokott megnyilvánulni a technológiához kötöttség, ennek az előadásnak a keretében nem akarok belemenni ebbe a témába.

Látható tehát azt, hogy a nyílt forrású szoftver meghatározása komplexebb kérdés annál, mint hogy adnak-e hozzá forráskódot vagy sem.

A szabad szoftver egy másik népszerű definícióját a Szabad Szoftver Alapítvány alapítója, RICHARD STALLMAN dolgozta ki. Az előző, tulajdonképpen kicsit apolitikusabb, mondhatni üzletbarátabb felfogáshoz képest ez egy politikusi – illetőleg programozói – definíció, így szabadságokról és jogokról beszél.

A legfontosabb jellemzői röviden összefoglalva a következők:

- A program futtatásának joga bármilyen célra szabad. Ez emlékeztet a másik definíció diszkriminációtilalom elemére.

- A program működésének, megértéséhez és a szükségletekhez igazításához való jog. Ő tehát ebből a követelményből vezeti le a forráskódhoz való hozzáférés jogát.

- A program másolati példányainak terjesztéséhez való jog.

- Végül a program módosításához és a módosítás terjesztéséhez való jog.

Amint az a fentiekből kitűnik, a két definíció nagyon hasonló, és gyakorlatilag a kettő által fedett licenzek köre is azonos. A különbség mégis az, hogy az egyik egy politikusi definíció, a másik pedig egy üzletiesebb, jogászasabb meghatározás.

A következő témánk a nyílt forrású licenzek fontosabb típusai. A

A szerző a PTE ÁJK doktorandusz hallgatója.

nyílt forrású licenzek csoportjába sokféle licenz tartozik, ezeknek egy jelentős része egy-két projektés licenz (amikor a licenz egy konkrét szoftvertermékhez készült), de vannak közöttük jelentősebbek is, amelyeket széles körben használnak. Utóbbiakat háromféle típusba sorolom, de fontos megjegyezni, hogy nem ez az egyetlen lehetséges csoportosítás.

Első a BSD típusú licenzek csoportja, amely licenzeket nagyfokú szabadság jellemez. Általában csupán 3-4 bekezdésből állnak, és nagyon nagymértékű szabadságot adnak, mert a felhasználó gyakorlatilag bármilyen célra, bármikor, bármennyi példányban használhatja az adott terméket. Néhány kötöttség jellemző mindössze. Az első a szerző nevének a feltüntetési kötelezettsége. Ez azt jelenti, hogy senki nem mondhatja valamire, hogy ő írta, ha nem ő írta. A másik a szerző felelősségének a kizárása az okozott károkért (erről később lesz még szó). S végül a harmadik, ami ma már nem jellemző, a reklámozási klauzula, amely szerint ha bármilyen reklámban vagy egyéb módon megemlítik az adott terméket, kötelező megjelölni a szerzőt és közreműködőt. Ennek az oka alapvetően az, hogy a licenz eredete az amerikai egyetemi szférába megy vissza. Bár ott alapvetően nonprofit alapon folyt a fejlesztés, azért az egyetem presztízsének növelése lényeges szempont volt. Idővel azonban a sok-résztvevős fejlesztési folyamatok esetében ez a klauzula inpraktikussá vált, mivel gyakorlatilag azt jelentette volna, hogy az adott szoftverhez tartozó – a fejlesztésben résztvevők neveiből álló – felsorolás több oldalt tenne ki.

A második csoport a Szabad Szoftver Alapítvány kidolgozásában elkészült GPL vagy *copyleft* típusú licenzcsalád. Azért *copyleft* a megnevezése, mert míg a *copyright* a hagyományos szerzői jogot jelenti, ami inkább a felhasználót korlátozza, a *copyleft* ennek az ellenkezőjét hivatott megvalósítani, vagyis a szerzői jog eszközével igyekszik biztosítani a felhasználó szabadságát. A GPL típusú licenckre bonyolultabb szabályozás jellemző a BSD típusúak egyszerűségével szemben. A BSD licenz gyakorlatilag azt akarta csak biztosítani, hogy ha valaki BSD licenccel terméket

használ, akkor ne kelljen aggódnia a jogi kérdések miatt, ezért nem is nagyon ír elő olyan követelményeket, amelyekből különösebb jogi problémák merülhetnek fel. A GPL típusú licencknél nem ez a helyzet, a licenz ugyanis különösen nagy hangsúlyt fektet a felhasználó szabadságainak védelmére. Ez azután azt eredményezte, hogy noha eredetileg nem jogászok dolgozták ki a GPL licenstet, a rendelkezések mostanra nem egy kereskedelmi licenct megsegényítő bonyolultságúak. Ezt még jelentősebbé teszi az a tény, hogy a GPL típusú licenzek általában egy kötetlenebb, magyarázó részből, és egy jogi szaknyelven írt szövegrészből állnak. Tanulságos lenne annak elemzése, hogy mi történik, ha a kettő között eltérés van, mert a laikusok általában csak az első részt olvassák el, holott jogi kötelező ereje csak a másíknak van.

A fő formák, amikre röviden kitérek: a *General Public License* (GPL), a *Lesser General Public License* (LGPL), illetve a *Free Documentation License* (FDL). Mindhárom a Szabad Szoftver Alapítvány gondozásában született és fejlődik azóta is.

A GPL tulajdonképp az eredeti szabad szoftver licenz. Elsősorban szoftverek számára készült, bár más típusú műveket is a hatálya alá lehet helyezni, de nem igazán praktikus, mert a rendelkezései szoftvertermékekre vannak kihegyezve. Kifejezetten egy programozói licenc, amit már a bevezetés is világossá tesz, ugyanis a program többszörözésére, módosítására, terjesztésére terjed csak ki, a többi felhasználási cselekményre nyomatékosan nem. Ez azért érdekes, mert ezzel kapcsolatban újra fellángolhat az a vita a szerzői jog területén, hogy a szerzői jogi felhasználás fogalma alá a program futtatása – minden más tevékenységtől izoláltan – beletartozik-e. Érdekes eredményre vezetne mind a két iránynak a végigkövetése, de most egyiket sem teszem meg, csak röviden jelzem, hogy a GPL a program futtatására nyomatékosan nem kíván kiterjedni. Az, hogy így mi ad jogot program futtatására, egy kifejezetten érdekes kérdés, amit nem ártana tisztázni, erre azonban jelen előadásban nem vállalkozom.

A GPL tehát nyomatékosan kitér a programozók számára érdekes

részekre, azaz a módosításra, a módosítás terjesztésére, és kimondja, hogy aki ilyen terméket használ, annak jogában áll a forráskódot terjesztetni (akár módosítás nélkül is, ingyenesen vagy díj ellenében), sőt ez egy kifejezetten preferált terjesztési forma. Emellett jogában áll a forráskódot módosítani, származékos művet létrehozni és a módosításait terjesztetni. Azonban a GPL-nek külön sajátossága, hogy a szabadság megőrzése érdekében kötelező a módosított programmal együtt a teljes forráskódot nyilvánosságra hozni. Gyakorlatilag azt mondja tehát ki a GPL, hogy ha valaki hozzányúl egy GPL típusú licenz alá tartozó termékhez, akkor az ő általa hozzátett kód automatikusan a GPL alá kerül és nyilvánosságra hozandó. Ezt nevezik vírusos klauzulának. Ez származékos műveknél is ugyanúgy érvényesül, tehát szélsőséges esetben például 1% eredeti GPL kód és 99% saját kód esetében a 99% saját kód nyilvánosságra hozandó.

Ez nem véletlen, ugyanis ez egy politikusi-programozói licenz. Egy programozónak egyrészt az a legfontosabb, hogy a forráskódot megismerhesse és megváltoztathassa, másrészt egy politikusnak az a fontos, hogy az ő elképzelése minél inkább terjedjen a világban. A Szabad Szoftver Alapítványnak pedig van egy olyan elképzelése, hogy a nyílt forrás folyamatosan terjedni fog és ezzel forradalmat idéz elő a világban.

Megjegyzendő, hogy nemcsak forráskódban, de a tárgyikódban történő terjesztés is lehetséges.

További érdekességek is felfedezhetőek a GPL-ben, amikre most csak utalok. Nem köteles például elfogadni a felhasználó a GPL-nek a rendelkezéseit, azonban külön kiemeli a licenz, hogy semmilyen más alapon nem jogosult a terméket felhasználni, tehát a felhasználás jogosulatlan lesz. Ugyanakkor tartalmaz egy automatikus licenz-megvonási klauzulát is, ami teljesen szokatlan és jogi szempontból valószínűleg – legalábbis a kontinentális jogokban – nem is állja meg a helyét. A klauzula kimondja, hogy amennyiben valaki megszegi a licenz rendelkezéseit, akkor a felhasználás jogát automatikusan elveszíti. A szerződésszegés általában nem szokott ilyen automatikus és drasztikus következmények-

kel járni. A licenz tartalmaz egy továbblicenzelési klauzulát is, ezzel oldja meg azt, hogy mindenki, aki a terméket megkapja, kapjon hozzá automatikusan egy licenstet is.

Külön kikötés a GPL szerződésekben, hogy ha a licenz rendelkezéseinek a betartását vagy a program felhasználását szabadalom vagy más szellemi alkotásokhoz kapcsolódó jog akadályozná, akkor nem használható fel az adott termék, mert a licenstet nem lehet betartani. Ezzel kapcsolatban a szerzőnek földrajzi korlátozási lehetősége is van. ha a szerző tud olyan területről, ahol ilyen korlátozás automatikusan lehetlenné tenné a termék felhasználását, akkor szerepelhet a licenzben az, hogy azon a területen (abban az országban) nem használható a termék. Az én véleményem viszont az, hogy ez ekkor sem nem szabad szoftver, sem nem nyílt forrású szoftver. A helyzet meglehetősen ironikus: a GPL így a saját (azaz a Szabad Szoftver Alapítvány által kidolgozott) szabad szoftver definíciójába nem fér bele.

A GPL tartalmazza még a licenzverziók választásának lehetőségét, amely úgy szól, hogy a GPL felhasználó dönthet úgy is, hogy az épp előtte fekvő GPL verziót használja, de úgy is, hogy valamelyik későbbi verziót. Ez egy meglehetősen sajátos, nem jellemző licenzelési szabály, amely azon a feltevésen alapul, hogy a későbbi verziók szervesen az előzőkre épülnek. Eddig ez valóban így is történt.

A GPL-ben főszabály a szavatosság vállalásának kizárása, azaz a készítő, illetve terjesztő nem vállal szavatosságot a termékért. Kizárva azonban egyáltalán nincs az, hogy valaki (akkor is, ha nem ő a szerző, hiszen a forráskóddal rendelkezik) – akár ellenérték fejében – szavatosságot vállaljon.

A következőkben az LGPL-t vizsgálom. Ez a rövidítés a GNU *Lesser* (régebben *Library*) *General Public License*-t takarja. Ez a licenz egy – ismét csak politikusi szóhasználatlaltal – politikai kompromisszum eredményeképpen született. Hamar sikerült ugyanis felismerni, hogy a GPL-ben megtalálható súlyos feltételek mellett a felhasználása a kereskedelmi termékterjesztésben nem lesz igazán vonzó.

Az LGPL kifejezetten az úgynevezett megosztott könyvtárak (*shared*

library) – azaz más programokba komponensként beépíthető funkciógyűjtemények – licenzelésére jött létre. A cél az volt, hogy először maga a komponens terjedjen el, és ha már elterjedt – és mindenki függ tőle –, akkor a következő verzió már GPL alatt jelenhet meg. Ekkor nyilvánosságra kell hozni a forráskódot akkor is, ha az egy kereskedelmi zárt forrású alkalmazásé volt. Az LGPL az alkotóinak szándéka szerint is csak egy átmeneti forma, a szerzőnek törekednie kell arra, hogy előbb vagy utóbb GPL alá helyezze a termékét. Az LGPL fő jellemzője tehát az, hogy egy nem szabad szoftver definíciónak megfelelő szoftver fejlesztéséhez is az adott megosztott könyvtárat föl lehet használni. Az alkalmazása azonban akkora figyelmet kíván, hogy a kereskedelemben nem igazán vonzó fejlesztési modell. Amennyi energiát a fejlesztők befektetnek abba, hogy a licenz összes részletrendelkezését betartsák, annyiból már majdnem egy kereskedelmileg fejlesztett komponenst is vásárolhatnánk, és annak a fejlesztési jogát megszereshetnénk. A GPL megsértése egyébként azért különösen kellemetlen, mert nagyon komoly negatív publicitást jelent, hiszen egy világméretű közösség figyeli az ilyen incidenseket. Ezzel szemben a zárt forrású termék esetében legfeljebb az szokott bírósághoz fordulni, akinek a jogát megsértették, és az ügy gyakran peren kívüli megegyezéssel zárul.

Az előzőek főleg programkód licencetek voltak, a Szabad Szoftver Alapítvány azonban fölismerte, hogy indokolt lenne készíteni egy licenst a programhoz tartozó dokumentációra is, mert mint a Szabad Szoftver Alapítvány egyik alapító atyja, RICHARD STALLMAN kijelentette, a szabad szoftver szabad dokumentáció nélkül nem ér sokat. Ezért jött létre az FDL, amely önálló dokumentációra is alkalmazható, tehát nem csak kifejezetten szoftver dokumentációt lehet a hatálya alá helyezni. Alapvetően a GPL-re támaszkodó megoldások vannak benne, de a védett mű sajátosságára való tekintettel – ami ilyen esetben ember által olvasható szöveg – bizonyos eltérések vannak benne, főleg a dokumentum-formátumokkal kapcsolatban.

A változtatás nélküli elektronikus másolás, haszonkölcsönbe adás,

illetve a nyilvánosság számára megjelenítés viszonylag egyszerű kérdések, de a papír alapú, vagy nem nyílt – azaz nem módosítható – formátumú, publikálás esetére vannak különös szabályok. Itt a papír alapú esetet azért veszi külön az FDL, mert a gazdasági jelentősége kiemelkedő, de a dogmatikai érvelés az elkülönítésre az, hogy a papírt nem lehet olyan egyszerűen módosítani, mint az elektronikus változatot, márpedig a szabad dokumentáció arról szól, hogy bárki odamehet és módosíthatja az adott dokumentumot. Ugyanez a helyzet a nem nyílt formátumú publikálásnál is, tehát ha valaki például vesz egy FDL hatálya alatt lévő .TXT állományt és azt elmenti .DOC fájlba, akkor onnantól kezdve az már nem nyílt formátum, tehát ha így adja tovább, akkor már az arra vonatkozó szabályokat kell betartania.

Nézzük most a vegyes licensteket röviden. A két alaptípust kombináló vagy azoktól többé-kevésbé eltérő licensteknek egész garmadája keletkezett idővel, számuk több százra tehető, és jó részüket egy-egy konkrét projekthez kapcsolódott. Különböző célokból készültek, például azért, hogy eredetileg kereskedelmi, de már nem fejlesztett program esetében a közösséget úgy vonják be, hogy az eredeti szerzőnek továbbra is különleges jogokat biztosítsanak. De lehetett más célja is annak, hogy miért tettek egy programot nyílt forrásúvá, mégis megtartva az ellenőrzést felette.

A következő részben rátérek a licensteken magyar jogrendszerrel való viszonyára, azaz a kérdés az, hogy mennyire kompatibilisek a nyílt forrású licenstek a hazai jogrendszerrel.

Három területet érintek: a polgári joghoz, a szerzői joghoz és egyes speciális jogterületekhez tartozó kérdéseket.

Kezdjük a polgári jogi kérdésekkel. A licenz szerződésnek minősülnek, és mint ilyenekre a Ptk. ÁSZF-re vonatkozó szabályai érvényesek rájuk. Kifejezetten érdekes kérdés a licenz szerződés, mint blankettaszerződés jogellenessége. A szerződés ráutaló magatartással történő létrejötte szintén sok problémát vet fel. A licenzfeltételek gyakran nem

ismerhetőek meg előre. Ebben az esetben bizonyosan nem beszélhetünk arról, hogy a felhasználó azzal a biztos tudattal telepítette és használta volna a szoftvert, hogy tisztában volt a felhasználás feltételeivel. Adott esetben elég lehet az, hogy a szerző a program hozzáférhetővé tételekor félreértéketlenül utal rá, hogy az adott program a GPL hatálya alá tartozik (különösen, ha az is tudható, hogy melyik verzióról van szó). Ha azonban nem GPL-t vagy más jól ismert licenst használ, hanem egyikét a milliányi vegyes licenstnek, akkor ugyanaz a helyzet áll fenn, mint a kereskedelmi termékekénél, vagyis ha a felhasználó nem ismerhette meg előre a feltételeket, nem is fogadhatta el azokat. Így egy olyan kikötés, amely szerint a felhasználó a doboz kinyitásával elfogadta a licenzfeltételeket, (és így utána már nem adhatja vissza a terméket), bizonyosan jogellenes.

A felelősségi szabályok annak ellenére fontosak, hogy adott esetben a nyílt forrású szoftverhez ingyenesen is hozzá lehet jutni (ez nem szükségképpen feltétel, a terjesztés történhet ellenérték fejében is). A magyar jog – nagyon helyesen – nem ad teljes szabadságot a felelősség kizárására. A Ptk. ugyan kimondja, hogy bizonyos ellenérték csökkentéséhez vagy más előny nyújtásához kapcsolódhat a felelősség korlátozása vagy kizárása. De létezik egy abszolút kizárási tilalom, amely szerint nem lehet érvényesen kizárni az életben, testi épségben, egészségben, valamint a bűncelekménnyel, illetve a szándékossággal vagy súlyos gondatlansággal okozott kárért való felelősséget. Ezt tehát nem lehet kizárni az ingyenes szoftvernél sem. Látszólag úgy tűnik, hogy ilyen kár egy szoftvernél sosem fordul elő, de nézzük a következő példát. Tétélezünk fel azt a nagyon is gyakori esetet, hogy a programozó hanyag volt, és a felhasználó által bevitt adatot (*input*) egy fix méretű tárolóba tette anélkül, hogy leellenőrizte volna, hogy a betett *input* befér-e a tárolóba. Ez a gyakori programozói hiba okozza az úgynevezett puffer túlszordulási hibákat, aminek biztonsági relevanciája is lehet (biztonsági rést keletkeztethet). Már régen ismert programozói szabály, hogy felhasználói inputot ellenőrzés nélkül nem szabad feldolgozni. Ha egy programozó ennek ellenére ezt

a hibát elköveti, biztosan kimeríti a súlyos gondatlanság fogalmát, és éppen ezért nyílt forrású termékben sem fogadható el az ilyen hiba, így a programozó felelős lesz az okozott kárért. El lehet képzelni életben, testi épségben, egészségben okozott kárt is. A Siemens mobiltelefonoknál például programozási hiba folytán alacsony akku-töltöttség esetén a telefon magától kikapcsolt, előtte azonban még lejártszott egy figyelmeztető melódia. Ha ez maximális hangerőn éppen egy beszélgetés közben fordult elő, akár halláskárosodást is előidézhett. A programozói hiba tehát egészségben okozott kárt, így ezért nem lehet a felelősséget érvényesen kizárni.

A szerzői jog kapcsán több kérdés is felvetődik a nyílt forrású licenstekkel kapcsolatban. A szerzőség és az egyes részek elhatárolásának kérdése mindig felvetődik a sokszerzős műveknél. Mindig az adott fejlesztési modellt, illetve az adott létrejött művet kell megnézni ahhoz, hogy el lehessen dönteni, hogy melyik többszerzős esetről van szó a szerzői jogi törvényben jelenleg szabályozott esetek közül. Ebből különösen az együttesen létrehozott mű, és ezzel szoros összefüggésben a szerző jogainak az átengedhetősége érdekes számunkra. Külföldön gyakori az, hogy egy-egy nyílt forrású termékkel kapcsolatos jogokat a szerző a Szabad Szoftver Alapítványnak átadja, és onnantól kezdve a Szabad Szoftver Alapítvány jogosult a copyrightot gyakorolni. Mindezt a szerző abból a megfontolásból teszi, hogy a Szabad Szoftver Alapítvány könnyebben lép fel a jogsértéssel szemben. Csak-hogy a magyar jogban ez érvényesen nem lehetséges, mivel a magyar jog azt mondja, hogy a szerző a személyhez fűződő jogairól ilyen módon nem mondhat le. Követelheti ugyan, hogy ne tüntessék fel a nevét, de azután bármikor kérheti, hogy mégiscsak tüntessék föl, tehát teljesen nem mondhat le erről a jogáról. Az együttesen létrehozott mű ehhez képest kivételes, mert ez egy kifejezetten az angolszász jogból bekerült konstrukció. Ennél a konstrukciónál lehetőség van arra, hogy a valódi szerzőnek a személye is eltűnjön kötelező jogutódlás útján, ami kifejezetten kedvező a szoftverfejlesztő cégek számára. Probléma még a felhasználás fogalma, konkrétan az, hogy egyes szerzői jogászok ma már

egyértelműen azt mondják, hogy a program futtatása is önálló, és ezért engedélyköteles felhasználási cselekmény. Ez ugyan erősen vitatható, mert ilyen alapon a könyv olvasása, meg a kép megnézése is egy felhasználási cselekmény lenne. Nagyon messze vezetne az, ha ezeket mind szerzői jogi szempontból releváns,

engedélyköteles felhasználásoknak minősítenék. Érdekes módon a szoftverre egyébként is hajlamosak néhányan azt mondani, hogy a mint műtípus valamiért különleges, alapvetően eltérő sajátosságú mű, de én ezt nem tartom igaznak. További kérdések merülhetnek fel a fogyasztóvédelem területén.

A fogyasztókat ugyanis speciális szabályok védik. Így például, ha a licencszerződésben az áll, hogy New York állam jogát kell alkalmazni, vagy van benne egy joghatósági kikötés, ennek nem lesz jelentősége, ha fogyasztó a másik szerződő fél. Van még több rokon kérdés is: termékfelelősség, jótállás, iparjog-

védelmi szabályok, és így tovább. Ha valaki jogászként erre a területre – tehát kifejezetten a nyílt forrású szoftvereknek a magyar joggal való összeegyeztethetőségére – specializálódik, akkor az elkövetkezendő egy-két évben a kutatási témája biztosítva van. Köszönöm a figyelmet!

Jegyzetek

A VI. Infokommunikációs Szakmai Napon elhangzott előadás szerkesztett változata. Lejegyezte Kemény Emese.